

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

**Od překladu k inscenaci. Inscenace hry Ference Molnára Liliom
v Klicperově divadle v Hradci Králové**

Lucie Kaupová

Bakalářská práce

2018

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie Kaupová**
Osobní číslo: **H15190**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Historicko-literární studia**
Název tématu: **Od překladu k inscenaci. Inscenace hry Ference Molnára
Liliom v Klicperově divadle v Hradci Králové.**
Zadávací katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Na základě archivních dokumentů se student se seznámí s inscenacemi hry Ference Molnára Liliom v českých (a také zahraničních, např. adaptace Toma Stopparda) divadlech a dokumentuje zrod divadelní inscenace od zadání překladu přes úpravy až k realizaci. Tématem práce bude adaptace psaného textu v rámci divadelní realizace.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

**archivní fond Jaromíra Tomečka v PNP
archiv Klicperova divadla v Hradci Králové
Elizabeth M. Rajec: TOM STOPPARD AND FERENC MOLNAR:
A COMPARISON OF ONOMASTICS
<http://www.gutenberg.org/files/48749/48749-h/48749-h.htm>**

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Marta Pató, Ph.D.

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2017**

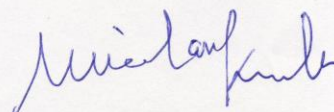
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2018**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2017

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne

Kaupová Lucie

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych ráda poděkovala především vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Martě Pató, Ph.D., za cenné rady, vstřícnost, odbornou pomoc a čas, který mé práci věnovala. Také děkuji své rodině za podporu a trpělivost.

ANOTACE

Bakalářská práce se zaměřuje na hru Liliom od maďarského spisovatele Ference Molnára. V první části se podíváme na autora hry, jeho život a tvorbu. V další části se zaměříme na hru Liliom, její překlad, různé druhy zpracování a uvedení v divadle. V závěrečné části si představíme autora překladu, Jaromíra Tomečka. Cílem této práce je seznámit se s překladem hry a jeho úpravami až po realizaci v Klicperově divadle.

KLÍČOVÁ SLOVA

Ferenc Molnár, Balada od kolotoče (Liliom), divadelní hry, Jaromír Tomeček

TITLE

From translation to production. The production of Ferenc Molnár Liliom in the Klicper Theater in Hradec Králové.

ANNOTATION

The bachelor thesis focuses on Liliom's play by Hungarian writer Ferenc Molnár. In the first part, we look at the author of the game, his life and his work. In the next part we will focus on Liliom's play, translation, various types of processing and introduction in the theater. In the final part we will introduce the author of the translation, Jaromír Tomeček. The main goal of the bachelor thesis is to get acquainted with the translation of the game and its adaptations to realization in Klicper's theater.

KEYWORDS

Ferenc Molnár, Liliom, theatre plays, Jaromír Tomeček

OBSAH

ÚVOD	1
1. ŽIVOT A DÍLO FERENCE MOLNÁRA.....	2
1.1. FERENC MOLNÁR V ČESKÉ LITERÁRNÍ KULTUŘE - PŘEKLADY, NAKLADATELSTVÍ, PŘEKLADATELÉ	4
ĎÁBEL.....	5
LILIOM	5
GARDOVÝ PORUČÍK.....	6
DOBRÁ VÍLA	6
CHLAPCI Z PAVELSKÉ ULICE	6
OLYMPIE	7
1.2. DIVADELNÍ INSCENACE HER FERENCE MOLNÁRA V ČESKÉM PROSTŘEDÍ	7
Ďábel	7
Gardový poručík.....	8
Dobrá víla.....	9
Olympie.....	10
2. LILIOM (BALADA OD KOLOTOČŮ)	11
SYNOPSIS HRY LILIOM.....	11
2.1. LILIOM - VYMEZENÍ ŽÁNRU A RŮZNÁ ZPRACOVÁNÍ	13
2.1.1. Filmová zpracování	14
2.1.2. Muzikálové zpracování	15
Synopse muzikálu Carousel	16
2.1.3. Filmové zpracování muzikálu	18
2.1.4. Divadelní zpracování.....	19
2.1.5. Rozhlasové zpracování.....	19
2.2. LILIOM V ČESKÉM PROSTŘEDÍ	20
2.2.1. Divadelní zpracování v Čechách.....	20
2.3. LILIOM V KLICPEROVĚ DIVADLE	21
2.3.1. Historie hradecké divadelní scény.....	21
2.3.2. Život a dílo režiséra Miroslava Vildmana.....	23
2.3.3. Tvorba inscenace.....	24
2.3.4. Otázka překladu divadelního scénáře.....	29

2.3.5. Recenze a články na divadelní představení Balada od kolotoče v Klicperově divadle.....	35
2.3.6. Recenze a články na představení Balada od kolotoče v divadle S. K. Neumanna v Praze.....	37
3. ŽIVOT A DÍLO JAROMÍRA TOMEČKA.....	40
PODKARPATSKÉ OBDOBÍ.....	42
MORAVSKÉ OBDOBÍ	43
OBDOBÍ OD 70. LET	44
PŘEKLADY, SBORNÍKY.....	45
3.1 TOMEČEK JAKO PŘEKLADATEL	46
3.1.1. Život a dílo Ede Sziglietiho.....	47
Synopse hry Liliomfi.....	48
3.1.2. Filmové zpracování Liliomfiho.....	50
3.1.3. Divadelní zpracování hry Liliomfi v Čechách	50
ZÁVĚR.....	52
SUMMARY.....	54
SEZNAM LITERATURY	55
PRAMENY:.....	55
SEKUNDÁRNÍ LITERATURA A JINÉ:.....	55
INTERNETOVÉ ZDROJE:	55
ARCHIVNÍ DOKUMENT:.....	60
ČASOPISECKÉ ZDROJE:	60
PŘÍLOHY	62

Úvod

Ve své bakalářské práci se budu zabývat maďarskou divadelní hrou Liliom, kterou napsal Ferenc Molnár. U nás je tato hra známá pod názvem Balada od kolotoče. Téma divadelního představení jsem si vybrala díky své, dnes už bývalé, dlouhodobé brigádě ve Východočeském divadle v Pardubicích, kde jsem přišla na chuť této formě kulturní zábavy a v oné době zde shlédla všechny uváděné tituly.

Cílem této práce je seznámit se s překladem hry, který vypracoval český spisovatel Jaromír Tomeček, jeho úpravami provedené režisérem Gerikem Císařem a postupnou přeměnou textu v inscenaci.

Mé bádání je vcelku obtížné. Vzhledem k tomu, že hru napsal maďarský spisovatel, v Čechách o něm není skoro žádná odborná literatura a pokud vůbec, tak pouze krátké životopisy. Jsem proto nucena často využívat internetové zdroje. Z této inscenace také nemáme žádný záznam, spousta informací je tedy sepsána ze vzpomínek zainteresovaných osob, jako je například bývalá dramaturgyně Klicperova divadla Nina Malíková. Také to zprvu vypadalo, že nebudu mít možnost poznat, jak veliké úpravy byly na překladu provedeny, nakonec se však našel další překlad.

Ve své práci budu postupovat následujícím způsobem. V první kapitole se zaměříme na spisovatele Ference Molnára, autora hry, poté na překlady jeho dalších děl do češtiny a jejich zinscenování na divadelní prkna. Následovat bude část, jež čtenáře podrobně seznámí se samotnou hrou Liliom. O čem drama je, jeho různé druhy zpracování a také to, co je též předmětem této práce, a sice uvedení hry v Klicperově divadle v Hradci Králové. Zároveň se dozvíme informace o celkové tvorbě inscenací a podíváme se na kritiky a recenze na inscenaci Liliom v Klicperově divadle a v Divadle S. K. Neumanna. Díky nim bychom se měli dozvědět, jak velkou úspěšnost toto představení mělo. Dále se podíváme na porovnání dvou překladů, abychom odhalily, jak rozměrná byla úprava G. Císařem. V poslední části se zaměříme na známého překladatele hry Liliom, Jaromíra Tomečka. Nejdříve na jeho spisovatelskou dráhu a poté na jeho překladatelskou činnost.

1. Život a dílo Ference Molnára

V úvodní kapitole se blíže seznámíme se životem maďarského spisovatele Ference Molnára, autora díla *Liliom*. Stručně se podíváme na jeho dětství, školní léta, rodinné zázemí, pracovní úspěchy atd. Dále se zaměříme na jeho tvorbu, která obsahuje prózu i divadelní hry, a na jeho styl psaní.

Ferenc Molnár, vlastním jménem Ferenc Neumann, se narodil 12. ledna 1878 v hlavním městě uherské části Rakousko-Uherska. Stal se spisovatelem, publicistou a jednou z nejznámějších maďarských osobností dramatické tvorby 20. století. Svá díla psal ze začátku maďarsky, později také německy a anglicky.

Molnár se narodil do bohaté německé židovské rodiny. Jeho otec pracoval jako chirurg a podnikový lékař ve fabrice Ganz.¹

Středoškolské studium absolvoval na Kalvínském gymnáziu v Budapešti. Po jeho ukončení se chtěl stát novinářem, ale na nátlak rodičů začal studovat právo na Královské akademii věd. Tohoto studia zanechal a odjel na rok studovat do Ženevy, kde se zabýval trestním právem a statistikami.

Už během studií začal pracovat jako novinář, konkrétně v roce 1896 se mu podařilo vydat článek v novinách *Pesti Hírlap* a po návratu ze Ženevy začal přispívat do deníku *Budapesti Napló*. V tomto období zároveň překládá zahraniční divadelní hry. Také si pomadřarštil jméno na Molnár.

Ferenc Molnár byl třikrát ženat. O jeho manželstvích se toho moc neví. V roce 1906 se oženil se spisovatelkou a malířkou Margit Vésziovou, měli spolu dceru Martu (později Sárközyovou), avšak manželství končí roku 1910 rozvodem. Dcera Marta v 55 letech páchá z neznámých důvodů sebevraždu. Molnárovo první manželství bylo uskutečněno z protestu proti rodině a manželku často ponižoval. O Molnárovi je známo, že byl agresivní povahy a rád se napil. Dílo *Liliom* napsal pro manželku, nejspíše jako obhajobu a vysvětlení svého chování k ní.² Podruhé se Molnár oženil až v roce 1922 s herečkou Sári Fedákovou, ale se svojí nastávající manželkou udržoval už od roku 1907 nejdříve přátelský vztah, který v roce 1912 přerostl do milostného.

¹ MOLNÁR, Ferenc. *Www.fdb.cz* [online]. c2003 [cit. 01.07.2018].

Dostupné z: <https://www.fdb.cz/lidi-zivotopis-biografie/224855-ferenc-molnar.html>

² MOLNÁR, Ferenc, a *Liliom* - *Cultura.hu*. *Cultura - A kulturális magazin* [online]. Copyright © 2017 Minden jog fenntartva. [cit. 30.06.2018].

Dostupné z: <http://cultura.hu/kultura/molnar-ferenc-a-liliom/>

Také toto manželství však končí rozvodem, jako manželé spolu vydrželi pouhé dva roky. Jeho třetí ženou se stala roku 1926 herečka Lili Darvasová, se kterou byl až do své smrti.

Roku 1901 napsal svůj první satirický román *Az éhes város* (Hladové město). V tom samém roce napsal i lyrický román *Egy gazdátlan csónak története* (Opuštěná loď), o patnáctileté dívce, která prožívá tragickou lásku.

Během 1. světové války se živil jako vojenský zpravodaj na německé a rakouské frontě a v roce 1916 o svých zážitcích napsal dílo *Egy haditudósító naplója* (Deník válečného dopisovatele).

Hungarista Petr Rákos (1971, s. 243) ve svém slovníku uvádí, že: „*v prvním Molnárově tvůrčím období je významná spíše próza, zobrazující příznačné postavy velkoměstského života s moderním pohledem a ostrou sociální kritikou. Jeho styl je směsí ironie a sentimentality, spojující autorovu účast i jeho nadhled.*“³ V tomto období vzniklo i jeho vůbec nejúspěšnější prozaické dílo, román pro mládež *A Pál utcai fiúk* (Chlapci z Pavelské ulice), který vyšel poprvé v roce 1907. Molnár se touto knihou stal zakladatelem moderního maďarského románu pro mládež.

Přes velký úspěch, který mu zajistila prozaická tvorba, získal Molnár světovou pověst i svou tvorbou dramatickou. Jeho prvním pokusem o divadelní hru bylo v roce 1902 drama *A doktor úr* (Pan doktor), které mělo premiéru v divadle Vígszínház v Budapešti, mimochodem toto divadlo je aktivní dodnes. Další jeho hrou byl *Az ördög Jehi* (Ďábel) z roku 1907. Ten dosáhl prvního zahraničního úspěchu, hra byla hrána ve Vídni, v Berlíně, v Itálii a ve Spojených státech.⁴

Další hry jako *Liliom* (1909), v češtině známá jako *Balada od kolotočů*, *A Testőr* (Gardový poručík, 1910) nebo *A jó tündér* (Dobrá víla, 1930) aj. mu zajistily nebývalou popularitu doma i za hranicemi.

Kopáčová Ludmila (1972, s. 62) ve svém díle uvádí, že: „*v těchto dílech, většinou komediích, se Molnár projevuje jako vyzrálý autor ovládající bravurně zákony dramatické stavby. Plně si osvojil taje francouzského dramatu stejně jako svěží a napínavý dialog anglických komedií.*“

³ RÁKOS, Petr. *Slovník spisovatelů: Maďarsko*. Praha: Odeon, 1971. s. 243

⁴ MOLNÁR, Ferenc. *Www.fdb.cz* [online]. c2003 [cit. 01.07.2018].

Dostupné z: <https://www.fdb.cz/lidi-zivotopis-biografie/224855-ferenc-molnar.html>

*Nebojí se vycházet z nepravděpodobných nápadů a s přímo klasickým smyslem pro rovnováhu se vystříhá všeho přehánění, takže každá nepravděpodobnost, ať je to duch, který na sebe bere lidskou podobu nebo pouťový vyvolávač, který odchází do nebe, se mimovolně mění v jemnou metaforu. Má však také sklon k sentimentalitě. Ani freudismus mu není cizí, používá však spíše jeho symboliku než psychologický výklad. Ve svých hrách zcela opustil kritického ducha své románové tvorby, chce prostě bavit obecenstvo, které mu nadšeně tleská.*⁵

V roce 1939 uprchl před fašismem do Francie, později do Švýcarska, a nakonec emigroval do USA, kde se usadil a jen zřídkakdy jezdil do Evropy, do své vlasti ještě méně. Přesto se většina, i mimo vlast napsaných děl, odehrávala v Maďarsku nebo v nich přinejmenším figurují maďarští lidé.⁶

Molnárovy hry byly překládány do češtiny a slovenštiny a do dalších 25 jazyků. Několik jeho her bylo zfilmováno a na námět Lilioma byl napsán muzikál Carussel (Kolotoč)⁷, kterým se bude zabývat jedna z dalších podkapitol této práce.

Ferenc Molnár zemřel 1. dubna 1952 v New Yorku.

1.1. Ferenc Molnár v české literární kultuře - překlady, nakladatelství, překladatelé

Do češtiny bylo přeloženo jen několik málo děl Ference Molnára. Nejznámější dílo, které mají snad ve všech knihovnách po České republice, je kniha Chlapci z Pavelské ulice. V této kapitole se pokusím o shromáždění informací o všech překladech Molnárových děl do češtiny.

⁵ KOPÁČOVÁ, Ludmila. *Slovník světových dramatiků: maďarští autoři*. Praha: Divadelní ústav, 1972. s. 62

⁶ Tamtéž

⁷ Tamtéž

Chlapci z Pavelské ulice je příběh z dětského prostředí z roku 1906. Syrově líčí bojůvky dvou dětských part o nadvládu nad jedním z pešťských hřišť.

Časově je příběh zasazen do přelomu 19. a 20. století.⁸

Kniha se stala přímou i nepřímou inspirací pro celou řadu dalších literárních děl v mnoha zemích. Byla přeložena do několika jazyků, v češtině vyšla ve více překladech a pod různými názvy, také jako Hoši z Pavelské ulice nebo Hoši z naší ulice. Byla několikrát zfilmována v Maďarsku i v zahraničí, maďarský stejnojmenný film z roku 1969 v režii Zoltána Fábriho byl dokonce nominován na Oscara. Kniha se dostala na seznam povinné školní četby v mnoha zemích, včetně USA.⁹

V češtině byla tato kniha vydána až roku 1930, tedy v době, kdy byl Molnár znám v českém prostředí jako úspěšný dramatik. Kniha se dočkala celkem tří různých překladů, a mnoha vydání, naposledy vyšla v češtině v roce 2013.

Vedle impresionistického dramatu *Ďábel*, který byl přeložen do češtiny jako vůbec první Molnárův text již v roce prvního vydání maďarského (1907), bylo do češtiny přeloženo také drama *Gardový poručík* (1916) a drama *Liliom* (1914). Drama *Olympie* bylo do češtiny přeloženo až po druhé světové válce, kdy vyšly knižně v nových českých překladech již dříve uvedená dramata.

Přehled Molnárových děl přeložených do češtiny (chronologicky):

Ďábel

MOLNÁR, Ferenc. *Ďábel*. V Praze: Nakladatelské družstvo Máje, 1907. – přeložil Václav Štech

Liliom

⁸ DOROVSKÝ, Ivan, Vlasta ŘEŘICHOVÁ a Athena ALCHAZIDU. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež*. Praha: Libri, 2007. s. 566-567

⁹ MOLNÁR, Ferenc. *Chlapci z Pavelské ulice*. 4. vyd., V Terran 1. vyd. Praha: Terran, 2013.

- MAŠEK, Karel. *Liliom* – nevytištěný překlad, psán ručně od roku 1913 (viz. dále text práce) - nejspíše překlad k pražské inscenaci (1914)
- MOLNÁR, Ferenc. *Balada od kolotočů: sentimentální hra (Liliom)*. Praha: Dilia, 1971. – přeložil Jaromír Tomeček, úprava Gerik Císař

Gardový poručík

1. (neznámý překladatel): překlad pro brněnskou (1916) a ostravskou (1926) inscenaci
2. MOLNÁR, Ferenc. *Gardový poručík*. Praha: Dilia, 1963. – přeložil Sándor Kosnar

Dobrá víla

1. (neznámý překladatel): překlad pro pražskou inscenaci (1931)

Chlapci z Pavelské ulice

1. MOLNÁR, Ferenc. *Hoši z Pavelské ulice*. Praha: Karel Nosek, 1930. – přeložil Gustav Narcis Mayerhoffer
2. MOLNÁR, Ferenc. *Hoši z naší ulice*. V Praze: Jos. R. Vilímek, 1935. 202 s. – přeložil Zdeněk Hobzík
3. MOLNÁR, Ferenc. *Chlapci z Pavelské ulice*. 2., (v SNDK 1.) vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1958. *Knihy odvahy a dobrodružství (SNDK)*. – přeložil Ladislav Hradský

Další vydání v překladu L. Hradského:

MOLNÁR, Ferenc. *Chlapci z Pavelské ulice*. 3. vyd., (v SNDK 2.). Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1963. – přeložil Ladislav Hradský

MOLNÁR, Ferenc. *Chlapci z Pavelské ulice*. 3. vyd., (1. vyd. v KMČ). Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1967. *Klub mladých čtenářů (SNDK)*. – přeložil Ladislav Hradský

MOLNÁR, Ferenc. *Chlapci z Pavelské ulice*. 3., v Olympii 1. vyd. Praha: Olympia, 1987. – přeložil Ladislav Hradský

MOLNÁR, Ferenc. *Chlapci z Pavelské ulice*. 4. vyd., V Terran 1. vyd. Praha: Terran, 2013. – překlad Ladislav Hradský

Olympie

MOLNÁR, Ferenc. *Olympie*. Praha: Dilia, 1964. – přeložil Alfons Welter

1.2. Divadelní inscenace her Ference Molnára v českém prostředí

V této kapitole se zaměřím na české inscenace divadelních her Ference Molnára: *Ďábel*, *Gardový poručík*, *Olympie* a *Dobrá víla*. Uvedu též doklady o jejich uvedení v českých divadlech. Divadelní hře *Liliom* se budu věnovat ve zvláštní samostatné kapitole.

Ďábel

Richard Pražák ve své studii o maďarských činohrách na prknech Národního divadla v Brně uvádí, že: „*Molnárův Ďábel je příkladem impresionistického dramatu. Látka dramatu je utkána z momentálních nálad a impresí. Dominujícím prvkem je tu citově pojatá láska. Najdeme zde erotiku francouzských novoromantických činoher, symboliku freudismu a duchaplnost veseloher Oscara Wildea. Hlavní postava, d'ábel, je symbolem erotického pokušení ženy, čímž převádí faustovskou tradici do jiné polohy, bližší soudobému freudismu.*“¹⁰

Jedná se o komedii o lásce paní Jolanky a malíře Hanuše zosnované d'áblem, ale postrádá rysy tragického zápasu člověka s d'áblem.

Toto představení mělo premiéru v divadle Vígszinház (česky Divadlo komedie) v Budapešti, o kterém již byla řeč v souvislosti s Molnárovou první hrou *Pan doktor*.

Samotná budova divadla má zajímavou historii a zcela jistě stojí za zmínku, neboť byla ve své době Molnárovým kmenovým divadlem. Je to jedno z nejstarších a zároveň jedno z nejúspěšnějších divadel v Budapešti. Stavba této budovy začala roku 1895 a za rok byla dokončena. Jejými architekty byli Ferdinand Fellner a Hermann Helmer, kteří měli za sebou práci na dalších 47 budovách, náležících k divadelnímu průmyslu. Prvním režisérem, který

¹⁰ PRAŽÁK, Richard. *Madáchova Tragédie člověka a další maďarské činohry na brněnském Národním divadle v letech 1884-1918*. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně. [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/122013/SpisyFF_251-1984-1_5.pdf?sequence=1

zde působil a jenž vzal pod svá křídla začínající herce a spisovatele, včetně Ference Molnára, byl Mór Ditrói. Těsně před koncem druhé světové války dopadly na budovu divadla bomby. Soubor se dočasně přestěhoval jinam a začalo se s opravami, které byly dokončeny roku 1951 a divadlo bylo otevřeno pod názvem Divadlo lidové armády.

V roce 1960 se divadlo dočkalo zpětného přejmenování na Komedialní divadlo (název Vígszínház je maďarsky) a opět se stalo centrem kultury. Divadlo úspěšně funguje dodnes.¹¹

V Čechách měla hra premiéru v brněnském Národním divadle, dne 26. září 1909. Hlavní roli ďábla zde ztvárnil Jaroslav Auerswald, postavu Jolanty Hana Kandlerová a malíře Hanuše Josef Fišer.¹² V archivu inscenací brněnského divadla tuto hru bohužel nenajdeme. Molnárův ďábel byl hrán v budově kamenného významného divadla¹³, můžeme se tedy dohadovat, že přestože šlo o první uvedení hry tohoto autora v češtině, jednalo o významný divadelní počín a počítalo se s úspěchem u diváků.

Pro to svědčí i další uvedení hry o čtrnáct let později, kdy hru uvedlo ostravské Národní divadlo moravskoslezské v Ostravě 14. dubna 1923. Toto divadlo bylo i ve své době významnou scénou ve městě, tak jako je tomu nyní, kdy jde o největší profesionální divadlo ve svém kraji. Je rozděleno na dvě scény, Divadlo Antonína Dvořáka a Divadlo Jiřího Myrona.^{14 15} V hlavní roli se představil Karel Černý, který byl zároveň i režisérem, Jolantu si zahrála Táňa Hodanová a Hanuše Antonín Brož. Představení mělo ale pouze dvě reprízy.¹⁶

Gardový poručík

Hra Gardový poručík měla v premiéru za první světové války. Uvedlo ji stejně jako impresionistickou hru Ďábel brněnském Národním divadlo 26. dubna 1916.^{17 18}

¹¹ Comedy Theatre of Budapest. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Comedy_Theatre_of_Budapest

¹² PRAŽÁK, Richard. *Madáchova Tragédie člověka a další maďarské činohry na brněnském Národním divadle v letech 1884-1918*. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně. [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/122013/SpisyFF_251-1984-1_5.pdf?sequence=1

¹³ O divadle, Národní divadlo Brno. *Národní divadlo Brno* [online]. Copyright © 2001 [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <http://www.ndbrno.cz/o-divadle>

¹⁴ Divadlo Antonína Dvořáka | Národní divadlo moravskoslezské. [online]. Copyright © 2010 [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <https://www.ndm.cz/cz/stranka/23-divadlo-antonina-dvoraka.html>

¹⁵ Divadlo Jiřího Myrona | Národní divadlo moravskoslezské. [online]. Copyright © 2010 [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <https://www.ndm.cz/cz/stranka/24-divadlo-jiriho-myrona.html>

¹⁶ Ďábel | Činohra | Národní divadlo moravskoslezské. [online]. Copyright © 2010 [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <https://www.ndm.cz/cz/cinohra/inscenace/3041-dabel/>

¹⁷ PRAŽÁK, Richard. *Madáchova Tragédie člověka a další maďarské činohry na brněnském Národním divadle v letech 1884-1918*. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně. [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/122013/SpisyFF_251-1984-1_5.pdf?sequence=1

Podobně jako Molnárova divadelní hra *Ďábel*, i *Gardový poručík* byl ve dvacátých letech inscenován v Ostravě. Roku 1926 byla hra zinscenována v Národním divadle moravskoslezském, kde měla premiéru 14. května. Režiroval ji Drahoš Želenský a hlavní role si zahráli Jaroslav Skála a Jarmila Svobodová. Toto představení mělo více repríz, jedna z nich se hrála i v Městském divadle v Opavě.¹⁹

Po druhé světové válce byla hra inscenována v novém překladu Sándora Kosnara v Divadle Oldřicha Stibora v Olomouci, kde měla premiéru 25. května 1969. Hlavní role zde ztvárnili Svatopluk Matyáš a Dana Richterová.²⁰

Ve všech případech inscenací (Brno, Ostrava, Olomouc) jde o ústřední kamenná městská divadla.²¹

Dobrá víla

Toto představení mělo původní premiéru roku 1931 na Broadwayi, poté, co byla hra přeložena do angličtiny.

U nás byla hra poprvé zinscenována ve stejném roce, roku 1931, v Komorním divadle v Praze, kde ji režiroval Gabriel Hart. Hra měla 40 repríz.²² V tom samém roce ji 2x sehrála jednota divadelních ochotníků Tyl Prostějov.²³

O rok později ji zinscenovalo ostravské Národní divadlo moravskoslezské pod taktovkou režiséra Františka Paula, jenž si zároveň zahrál jednu z hlavních rolí, doktora Sporuma. V rolích Lu a Konráda se představili Táňa Hodanová a Jiří Myron. Představení mělo po premiéře pět repríz.²⁴

¹⁸ *Gardový poručík*, Národní divadlo Brno. *Národní divadlo Brno* [online]. Copyright © 2001 [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <http://www.ndbrno.cz/modules/theaterarchive/?h=inscenation&a=detail&id=8494>

¹⁹ *Gardový poručík* | Činohra | Národní divadlo moravskoslezské. [online]. Copyright © 2010 [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <https://www.ndm.cz/cz/cinohra/inscenace/2845-gardovy-porucik/>

²⁰ *Gardový poručík*. *Virtuální studovna Divadelního ústavu - O projektu* [online]. [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <http://vis.idu.cz/ProductionDetail.aspx?id=25982&mode=0>

²¹ Moravské divadlo Olomouc | Moravské divadlo. *Moravské divadlo Olomouc* | *Moravské divadlo* [online]. Copyright © 2018 Moravské divadlo Olomouc [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <http://www.moravskedivadlo.cz/>

²² HART, Gabriel. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Gabriel_Hart

²³ *DbČAD - Databáze českého amatérského divadla (amatérské divadlo v ČR)* [online]. [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <http://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=txt&id=9387>

²⁴ *Dobrá víla* | Činohra | Národní divadlo moravskoslezské. [online]. Copyright © 2010 [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <https://www.ndm.cz/cz/cinohra/inscenace/2512-dobra-vila/>

Olympie

V šedesátých letech 20. století se olomoucké Divadlo Oldřicha Stibora pustilo v šedesátých letech do inscenace další Molnárovy hry. Na režisérkou židličku usedl Jiří Svoboda a hlavní roli Olympie si zahrála opět Dana Richterová.²⁵

²⁵ Olympie. *Virtuální studovna Divadelního ústavu - O projektu* [online]. [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <http://vis.idu.cz/ProductionDetail.aspx?id=40735&mode=0>

2. Liliom (Balada od kolotočů)

Hra *Liliom* je nejspíš Molnárovo vůbec nejúspěšnější drama. O tom, že v povědomí českých recipientů bylo toto drama již ve 20. letech, svědčí například článek z časopisu *Přítomnost* od Mileny Jesenské z roku 1937.

Jistá operetnost Molnárových divadelních her zvláštním způsobem koresponduje s jeho životními peripetemi. Přinejmenším v podání pozdějších biografických textů. Premiéru měla hra roku 1909 v Budapešti, kde u publika propadla. Autora údajně kvůli tomuto neúspěchu odvezli do sanatoria. O rok později však byla hra úspěšně inscenována v Berlíně. Díky diváckému úspěchu byla později hra několikrát zfilmována, již ve třicátých letech například slavným režisérem vídeňského původu Fritzem Langem. Ačkoliv měla jeho hra úspěch u diváků, u vážné kritiky autor neuspěl. Molnár se pozvolna zotavoval, ať už díky úspěchu své hry, tak kvůli lásce. Zamiloval se totiž do herečky, která hrála v *Liliom* hlavní roli. Ta však byla vdaná a on pořád ženatý, což mu nezabránilo vyzvat jejího manžela na souboj. To autora přivedlo až do vězení. Jeho manželka už měla všeho dost a rozhodla se, že ho opustí. On kvůli tomu znovu upadl do deprese, a dokonce se pokusil o sebevraždu, což ale jeho manželku neobměkčilo a podala žádost o rozvod. Paradoxně, jeho pokus o sebevraždu mu otevřel dveře do pešťské bohémy spisovatelských kaváren. I přesto mu tam údajně bylo řečeno, že by byl ještě váženější, kdyby byl svůj úmysl dokonal.²⁶

Synopse hry *Liliom*²⁷

Přes světovou proslulost tohoto díla nepatří v českém prostředí tato hra mezi obecně známé. Proto uvádím krátkou synopsi.

²⁶ MOLNÁR, Ferenc. In: *Cultura* [online]. 2013 [cit. 2018-07-01].

Dostupné z: <http://cultura.hu/kultura/molnar-ferenc-a-liliom/>

²⁷ MOLNÁR, Ferenc. *Balada od kolotočů: sentimentální hra (Liliom)*. Praha: Dilia, 1971.

První obraz

Hlavní postavou je Ondro Zavocki neboli Liliom, který je pouťovým vyvolávačem. Děj začíná v momentě, kdy je služebná Julča vyhozena z práce majitelkou kolotoče paní Muškátovou, za to, že ji Liliom při jízdě na kolotoči obejmul kolem pasu. Julča s kamarádkou Máry si to nechtějí nechat líbit, až se k nim přidá i Liliom.

Ten pozná, že je problém hlavně v tom, že paní Muškátová prostě žárlí. Začne se Julči zastávat, a nakonec je vyhozen i on. Julča pošle Máry domů a sedne si s ním do parku i přes vidinu toho, že bude sama vyhozena ze svého zaměstnání. Divák si může domyslet, že se dvojice dala dohromady.

Druhý obraz

Julča s Liliomem opravdu žijí spolu u jeho příbuzné, fotografky Bezinkové. Julču přijde navštívit Máry a vypravuje jí, že ji o ruku požádal voják Hugo. Julča zase mluví o tom, jak je Liliom líný a nemůže nebo nechce zavadit o práci, a proto ji i bije. Do jejich rozhovoru vstupuje paní Muškátová, která přišla Liliomovi nabídnout bývalou práci. Liliom přijde s kamarádem Fešákem a není přítomností Muškátové nadšen. Jde jen o to, že chce slyšet, jak je nepostradatelný, aby utěšil svou ješitnost. Muškátová mu tedy nabídne práci, ale pod podmínkou, že se rozejde s Julčou. V tu chvíli mu přijde Julča oznámit, že čeká dítě a Liliom práci u kolotoče odmítá a Muškátovou vyhodí. Uvědomí se, že nemá peníze, a začne se domlouvat na zlodějině s Fešákem.

Třetí obraz

Liliom s Fešákem se domlouvají, že okradou s nožem pokladníka, který ponese výplatu do fabriky. Později chtějí i s Julčou a dítětem utéct do Ameriky. Při odchodu se ho Julča snaží zastavit, je jí jasné, že se chystají na něco špatného. Po jejich odchodu přijde Máry se snoubencem Hugem, přišli se vyfotit na svatební oznámení.

Čtvrtý obraz

Liliom s kamarádem si při čekání na pokladníka krátí čas hraním karet. Začnou hrát o podíl na lupu, až nakonec Liliom prohraje celý svůj podíl.

Když se konečně přiblíží pokladník, Fešák na něj vyskočí s nožem, jenže pokladník ho odzbrojí, vytáhne pistoli a zavolá policisty. Liliom chce utéct, ale když uvidí blížící se policisty, vytáhne nůž a probodne se.

Pátý obraz

Lilioma přivezou za Julčou. Ten jí začne vysvětlovat, proč to udělal, chce, aby si po jeho smrti vzala soustružníka a aby řekla jejich dítěti, že jeho otec byl ničema. Nakonec umírá. Po jeho smrti všichni Julče říkají, jaké má štěstí, že je mladá a že si najde někoho lepšího. Julča jim to vše odkývá, a nakonec si sedne k Liliomovi a začne mu číst z bible. Během čtení přichází dva nebeští detektivové a odvádějí Lilioma na onen svět.

Šestý obraz

Liliom předstupuje před koncipistu, který mu oznámí, že se vrátí zpátky na zem. Jenže Liliom nechce. Nevadí mu, že tam nechal ženu i dítě bez prostředků, ani že Julču bil.

Přesto mu koncipista řekne, že se teď bude šestnáct let pálit v růžovém ohni a poté se na jeden den vrátí na zem a pokud udělá něco pěkného, může se dostat do nebe.

Sedmý obraz

Liliom se vrací na zem, kde zrovna Julča s dcerou Lízou obědvají. Nabídnou mu polévku a on si s nimi začne povídat a vydávat se za Liliomova známého. Když řekne, že Liliom Julču bil, ta se rozzlobí a vykáže ho pryč. Liliom zkouší přemluvit Lízu, aby tam ještě mohl zůstat, a ukáže jí hvězdu, kterou pro ni ukradl. Když ho i tak stále odhání, rozzlobí se a udeří ji. Líza volá na maminku, že ji udeřil, ale že to vůbec necítila. Julča si uvědomí, že je to Liliom, padnou si do náruče a on pak s nebeskými policisty odchází.

2.1. Liliom - vymezení žánru a různá zpracování

Liliom je sentimentální balada napsaná Ferencem Molnárem roku 1909. Byla několikrát zpracována v nejrůznějších formách:

- Filmová zpracování
- Muzikálová zpracování
- Filmové zpracování muzikálu
- Divadelní zpracování
- Jiné

Tato kapitola práce se bude věnovat jednotlivým zpracováním podrobněji.

2.1.1. Filmová zpracování

Liliom se dočkal vícero filmových zpracování²⁸, v této kapitole se soustředím na vůbec první snímky, které vznikly ještě za autorova života.

O první filmové zpracování se pokusil již v roce 1919 maďarský (později slavný hollywoodský) režisér Manó Kertész (Michael Curtiz). Jeho film však nebyl dokončen.

Další, výrazně pozměněnou verzi, která byla natočena podle broadwayského muzikálu, natočil Maxwell Karger na Coney Islandu, roku 1921. Film byl nazván Výlet do ráje, a hlavní roli si zde hrál Bert Lytell.²⁹

Liliom se dočkal také hollywoodské verze, která byla natočena v roce 1930 pod názvem *Correct your mistakes*. Hlavních rolí se zde zhostili Charles Farrell a Rose Hobart. Film režíroval Franz Borzage. Tato verze nebyla příliš úspěšná.

Naopak francouzské zpracování Liliomu z roku 1934 sklídilo úspěch. Film byl natočen pod taktovkou režiséra Fritze Langa. Hlavní role Lilioma a Julie si zde zahráli Charles Boyer a Madeleine Ozeray.³⁰

Tato verze, kterou vydalo studio Fox Europe, je předloze, i přes několik odchylek od původního textu, nejpodobnější ze všech. Některé postavy jsou vynechány nebo přejmenovány.

²⁸ Liliom. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Liliom>

²⁹ *A Trip to Paradise (1921)* - IMDb. *IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb* [online]. Copyright © [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <https://www.imdb.com/title/tt0012779/>

³⁰ *Liliom (1934 film)*. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01]. Dostupné z: [https://en.wikipedia.org/wiki/Liliom_\(1934_film\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Liliom_(1934_film))

První dvě filmové verze také mění konec příběhu. Ve filmu z roku 1930 Liliom říká, že selhal, ale nebeský soudce ho ujistí, že to není pravda, protože ho Julie pořád miluje. Nakonec ale nezjistíme, jestli se Liliom dostal do nebe nebo ne.

Naopak ve filmu z roku 1934 Liliom do nebe vstoupí, ale ne proto, že by udělal něco dobrého pro svoji dceru, ale proto, že ho Julie pořád miluje a odpustí mu. Zajímavostí o tomto filmu je, že měl problémy s protesty církve. Té se nelíbilo Langovo pojetí nebe.³¹

Vedle celovečerních filmových verzí bylo v druhé polovině 20. století natočeno i několik televizních inscenací Liliomu.

2.1.2. Muzikálové zpracování

První muzikálové zpracování na Broadwayi z roku 1921 je zachyceno díky americkému filmu, který byl natočen ve stejném roce. Film z tohoto muzikálu vychází.³²

Dalšího broadwayského muzikálového zpracování Liliomu se ujal Richard Rodgers a Oscar Hammerstein II. a jejich tým. Hra volně inspirovaná scénářem divadelní hry Liliom měla premiéru 19. dubna 1945 na Broadwayi a byla uvedena pod názvem *Carousel*.³³ Tým Rodgerse a Hammersteina byl tou dobou již slavný a známý díky svým předchozím úspěchům, když již měli na kontě více než dvacet muzikálů. Nejslavnější z nich jsou například *Pal Joey* nebo *Chlapci ze Syracuse*. Dvojice začala přemýšlet o muzikálovém zpracování Liliomu již někdy kolem roku 1940. Současně také pracovali na mnoha dalších projektech. Premiéru zpozdilo to, že oba autoři přemýšleli, jak celý koncept uchopit tak, aby byl vhodný pro muzikálové zpracování. Nelíbilo se jim, že celkové vyznění díla je relativně dost ponuré, navíc když na konci není jisté, jestli se Liliom dostal do nebe nebo do pekla. Zavrhli proto myšlenku, že by hru přeměnili na muzikál bez jakýchkoliv úprav. To však s sebou neslo další komplikace. V první řadě museli získat autorovo svolení k tomu, aby

³¹ Liliom (1934) | Zajímavosti | ČSFD.cz. *Česko-Slovenská filmová databáze* | ČSFD.cz [online].

Copyright © 2001 [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/5609-liliom/zajimavosti/?type=film>

³² A Trip to Paradise (1921) - IMDb. *IMDb - Movies, TV and Celebrities* - IMDb [online]. Copyright © [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <https://www.imdb.com/title/tt0012779/>

³³ *Carousel* (musical). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01]. Dostupné z: [https://en.wikipedia.org/wiki/Carousel_\(musical\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Carousel_(musical))

mohli v textu provést úpravy. Molnár již však jednou odmítnul podobnou nabídku, kterou dostal od Kurta Weilla v roce 1937.

Mimochodem, není bez zajímavosti, že ještě předtím Molnár odmítl samotného Giacoma Pucciniho. Slavný italský skladatel chtěl Lilioma přeměnit na operu. Molnár ho údajně odmítl se slovy, že chce, aby bylo na Lilioma pamatováno jako na jeho vlastní dílo, nikoliv jako na dílo Pucciniho. Z tohoto jeho postoje je zřejmé, nakolik byl na svou hru pyšný a nakolik si jí cenil.

Zásadní zlom nastal v momentě, kdy se do dění zapojil Divadelní cech.³⁴ To byla divadelní společnost složená ze členů Washington Square (divadelní produkční společnost), která produkovala nekomerční díla amerických i zahraničních autorů. Cech Molnára přemluvil, aby navštívil muzikál *Oklahoma!* od Rodgerse a Hammersteina. *Oklahoma!* je přepracovaná hra *Green Grow the Lilacs* od Lynna Riggse. Muzikálové zpracování se Molnárovi natolik zalíbilo, že řekl, že pokud se jim podaří stejným způsobem modifikovat muzikálové zpracování Lilioma, jako se jim to povedlo v případě s *Oklahomou!*, bude potěšen. Autoři získali práva v říjnu 1943.

Od tohoto okamžiku do premiéry muzikálu utekly bezmála dva roky. Autoři museli získat herecké obsazení, naplnit rozpočet a provést další kroky spojené s uvedením nového díla. Do hlavních rolí byl nakonec obsazen John Raitt jako Billy, který byl v roce 1947 nahrazen Henry Michelem, a Jan Clayton jako Julie.

Synopse muzikálu *Carousel*

Oproti Liliomu bylo provedeno několik změn. Největší změnou je přenesení příběhu z budapešťského prostředí na americké pobřeží Maine v 80. letech 19. století.

Hlavní postavou muzikálu je pout'ový vyvolávač Billy Bigelow, který se v předloze jmenuje Liliom. Jednou odpoledne potká u kolotoče Julii Jordan, která se sem přišla pobavit s kamarádkou Carií. Když Billy obejmě Julii při jízdě na kolotoči kolem pasu, majitelka kolotoče paní Mullinová ji vykáže pryč. Billy se jí začne zastávat a posmívat se paní Mullinové, že žárlí, kvůli čemuž je nakonec vyhozen. Julie nakonec také práci ztratí, když nechce přijmout doprovod domů od svého zaměstnavatele.

³⁴ Theatre Guild. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Theatre_Guild

O měsíc později jsou Julie a Billy manželé a žijí u Juliina bratrance. Za Julií přijde kamarádka Carrie a Julie se jí svěří, že Billy dosud nenarazil na novou práci a je z toho tak špatný, že ji uhodil. Carrie má naopak šťastnou novinu, její přítel Enoch ji požádal o ruku. Během chvíle za dívkami dorazí nejen čerstvý snoubenec Enoch, ale i Billy se svým kamarádem, lovcem velryb Jiggerem. Ten Billymu nabízí, aby se připojil k němu a k jeho přátelům při loupeži, ale Billy odmítá, protože by mohl být zabit Juliin bývalý zaměstnavatel pan Bascombe.

Poté do děje znovu zasahuje paní Mullinová, která Billymu nabízí zpět jeho staré místo, pod podmínkou, že opustí Julií. Billy slíbí, že o tom bude uvažovat, ale tento návrh je zapomenut ihned po tom, co mu Julie sdělí, že je těhotná. Naopak se rozhodne dělat komplice Jiggerovi, má totiž obavy, že nezvládne rodinu finančně zajistit.

Vyzbrojí se nožem a přes protesty Julie odchází s Jiggerem loupit. Čekání na pana Bascomba si krátí hrou v karty, vsází se o podíl na loupeži, až nakonec Billy prohraje všechn svůj podíl. Když se konečně objevuje pan Bascombe, zjistí, že u sebe žádné peníze nemá, a navíc na ně vytáhne zbraň. Jigger vezme nohy na ramena a Billy se radši probodne nožem.

Billyho duch se dostává před nebeského soudce, který mu řekne, že neudělal dost dobra, aby se mohl dostat do nebe, ale pokud je na Zemi aspoň jedna bytost, která na něj vzpomíná, může se na den vrátit a dobro vykonat. Billy zjistí, že od jeho sebevraždy uplynulo patnáct let, a tak se rozhodne pomoci své dceři Louise, které se děti stranily, protože byl její otec zloděj.

Zjeví se spolu s nebeským soudcem u Juliiny chalupy, kde je zrovna i Carrie se svým manželem Enochem a několika dětmi. Oba jsou pro lidi neviditelní, a tak mohou vyslechnout rozhovor mezi Louisou a Enochem jr.. Louisa chce utéci z domova s hereckou skupinou a Enoch jr. jí řekne, že by ji mohl zastavit, kdyby si ji vzal, ale že by jeho otec byl proti, protože Louisa není dobrá partie. Ta se rozčílí a vykáže ho pryč. Billy se zviditelní, a aby ji mohl utěšit, předstírá, že je přítel jejího otce a nabízí jí jako dárek hvězdu, kterou ukradl nahoře. Louisa ji však odmítne a on ji pleskne po ruce a znovu zmizí. Louisa běží říci matce, co se právě stalo a řekne jí, že jí to plesknutí nebolelo, ale přišlo jí spíše jako polibek. Julie si všimne hvězdy, kterou Billy upustil, zvedne ji a náhle ucítí jeho přítomnost.

Billy se poté objevuje na Louisině maturitě, kde městský lékař (nápadně podobný nebeskému soudci) doporučuje maturantům, aby se nespolehali jen na úspěchy svých rodičů nebo aby se naopak nenechali zahanbit jejich selháním. Billy zašeptá Louise, aby se řídila lékařovými slovy a přesune se k Julií, které řekne, že ji miluje. Když se obě připojí ke zpěvu, který mezitím začal, Billy se konečně dostává do nebe.

U nás se česká verze muzikálu Carousel hrála až o mnoho desítek let později, v plzeňském divadle J. K. Tyla od roku 2008 do roku 2009.³⁵ Dílo přeložil z angličtiny Matěj Prostějovský a režie se chopil Roman Meluzín. Hlavní role si zde zahráli Roman Říčař a Anna Klamo. Tento muzikál už s Molnárem spojován není, je znám jako dílo Richarda Rodgerse a Oscara Hammersteina II.³⁶

O tomto muzikálu už mnoho informací nenajdeme, ale vzhledem k tomu, že se hrál pouze jednu sezónu, nejspíše moc úspěšný nebyl.

2.1.3. Filmové zpracování muzikálu

Filmová verze muzikálu Carousel vznikla roku 1956. Režie se ujal Henry King a hlavní role zde ztvárnili Gordon MacRae a Shirley Jones.^{37 38}

Film se od muzikálu liší v několika věcech, ale i zde se dočkáme známých postav a oblíbených písní.

První věcí, která je ve filmu pozměněna, je smrt Billyho. V muzikálu spáchá sebevraždu, tady při útěku před zákonem omylem spadne na svůj vlastní nůž. Dále ve filmu není výslovně zmíněno, že musí Billy na zem, aby se dostal do nebe. Dostane to spíše jako nabídku, aby pomohl své dceři, a on to opravdu udělá kvůli dceři, a ne kvůli vstupu na nebe. Nejzajímavější změna je pak ta, že se film odehrává v roce 1888, tedy patnáct let po Billyho smrti. Billy celý příběh, od setkání s Julií po svoji smrt, vypráví nebeskému soudci, aby od něj dostal povolení navštívit zem, což předtím odmítl. Tato změna byla údajně z důvodu, aby diváci neodešli z kina, protože by byli z Billyho smrti překvapeni a mysleli by si, že je to konec filmu. Zároveň by se retrospektiva těžko vysvětlovala na divadelních prknech.

³⁵ CAROUSEL (Kolotoč). *MUSICAL MEDIA* [online]. [cit. 2018-07-01].

Dostupné z: <http://www.musicalmedia.cz/katalog/carousel-kolotoc:a23.htm>

³⁶ CAROUSEL. *Český muzikálový server* [online]. Copyright ©2018 Musical.cz [cit. 30.06.2018].

Dostupné z: <http://www.musical.cz/recenze-reportaze/carousel/>

³⁷ CAROUSEL (film). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01]. Dostupné z: [https://en.wikipedia.org/wiki/Carousel_\(film\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Carousel_(film))

³⁸ CAROUSEL (1956) - IMDb. *IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb* [online]. Copyright © [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <https://www.imdb.com/title/tt0049055/>

Film byl uveden do distribuce jen několik měsíců po filmové premiéře muzikálu Oklahoma, a protože v něm hráli stejní herci, filmy jsou často srovnávány, bohužel pro Carousel z toho Oklahoma, dle kritik, vychází mnohem lépe.

2.1.4. Divadelní zpracování³⁹

Hra měla premiéru v Budapešti a po třiceti představeních byla stažena, neboť diváci ji nepřijali dobře.

Po roce však byla znovu uvedena v Berlíně a zde se dočkala diváckého úspěchu.

Roku 1921 ji Divadelní cech představil v New Yorku v hlavní roli s Josephem Schildkrautem. Představení mělo 300 repríz a těšilo se velké úspěšnosti.

V Londýně se tato hra představila roku 1926, v hlavní roli s Ivorem Novellem.

2.1.5. Rozhlasové zpracování⁴⁰

Roku 1939 vznikla hodinová rozhlasová adaptace, kterou režíroval Orson Welles a zároveň namluvil hlavního hrdinu. Vysílání proběhlo 10. října 1939 a záznam je stále k dispozici.

³⁹ Liliom. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Liliom>

⁴⁰ Tamtéž

2.2. Liliom v českém prostředí

2.2.1. Divadelní zpracování v Čechách

V recenzích na toto představení, kterými se budeme zabývat později, je zmínka o hře Liliom, která se objevila na Vinohradech již v roce 1914, bohužel o tomto provedení nejsou žádné další informace.

U uvedení Liliomu brněnským Národním divadlem v roce 1920, poprvé víme, podle jakého překladu se hrálo, jedná se o překlad Karla Maška. Tuto inscenaci režíroval Václav Štech a hlavní role si zahráli Otto Čermák a Jarmila Urbánková. Hra se na repertoáru udržela čtyři roky.⁴¹

Další představení, o kterém nejsou skoro žádné informace, je z roku 1924 a hrálo ho České divadlo Olomouc. Roli Marie si tu zahrála Eva Adamcová, pod taktovkou režiséra Karla Waltera.⁴²

Roku 1940 se hra Liliom hrála rovněž v Městském divadle na Královských Vinohradech, k tomuto představení už se minimum materiálů najít dá. Hru režíroval Gabriel Hart, hra měla dvacet repríz.⁴³ Hlavní roli Lilioma si zde zahrál Otomar Korbelář, roli Marie si zahrála Eva Svobodová⁴⁴ a roli Fiscura Vladimír Hlavatý.⁴⁵ Bohužel nevíme, kdo hrál Julii.

První kvalitně zdokumentované představení Lilioma se u nás hrálo dne 9. října 1971 v divadle Vítězného února v Hradci Králové.

Režíroval ho Miroslav Vildman podle upraveného překladu od Gerika Císaře. Hlavní roli si zde zahráli Jiří Štěpnička a Eva Miláčková.

Další zpracování z roku 1972 se odehrálo v Kladně. Režisérem zde byl Gerik Císař a hlavní role dostali Jiří Vala a Renata Borová.

⁴¹ LILIOM, Národní divadlo Brno. *Národní divadlo Brno* [online]. Copyright © 2001 [cit. 30.06.2018].

Dostupné z: <http://www.ndbrno.cz/modules/theaterarchive/?h=inscenation&a=detail&id=8155>

⁴² ADAMCOVÁ, Eva. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Eva_Adamcová

⁴³ HART, Gabriel. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Gabriel_Hart

⁴⁴ SVOBODOVÁ, Eva. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01]. Dostupné z: http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Svobodov%C3%A1,_Eva

⁴⁵ HLAVATÝ, Vladimír. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01].

Dostupné z: http://www.wikiwand.com/cs/Vladim%C3%ADr_Hlavat%C3%BD

Zatím poslední zpracování bylo uvedeno 14. února 1975 v divadle S. K. Neumanna v Praze. Režiroval ho Karel Pokorný a hlavních rolí se zhostili Jan Faltýnek a Slávka Špánková.

2.3. Liliom v Klicperově divadle

Jak již bylo zmíněno, první zdokumentované moderní představení hry Liliom u nás se hrálo v hradeckém Divadle Vítězného února, kde ho režisér Vildman s dramaturgyní Ninou Malíkovou přejmenovali na Baladu od kolotoče.

Hra změnila název z několika důvodů.

Za prvé se v té době hrálo představení maďarské divadelní hry Liliomfi a pan Vildman se obával, aby si lidé tyto dvě hry nepletli.

Za druhé mu název Balada od kolotoče přišel příhodnější vzhledem k prostředí, kde se hra odehrává.

Za třetí, tento nový název měl podle jeho soudu nalákat více lidí, než kdyby se hra jmenovala po hlavní postavě, protože by si lidé nedokázali představit, o čem hra pojednává.

Hra byla hrána podle Tomečkova překladu v úpravě Gerika Císaře, ale režisér Vildman si udělal ještě nějaké své úpravy, a navíc přidal do hry několik písniček.

Inscenace měla 28 repríz, v té době to znamenalo relativně úspěšné představení. Mohlo být i úspěšnější, často měly hry přes 30 repríz, ale tato nemohla být dána do programu pro školy, neboť měla smutný konec a děti by nejspíše nepochopily pointu celé hry.

2.3.1. Historie hradecké divadelní scény

Tradice divadelnictví je v Hradci Králové zdokumentována od roku 1796.⁴⁶ Významnou éru divadlo zažilo v době první poloviny devatenáctého století, kdy ve městě působil dramatik Václav Kliment Klicpera. Nynější budova byla otevřena roku 1885 (a znovu pak 1887) a pojmenována právě po Klicperovi. Až do čtyřicátých let dvacátého století ovšem nemělo

⁴⁶ GREGAR, Alexandr. *Divadlo v Hradci Králové: (od nejstarších dob po současné Klicperovo divadlo)*. Hradec Králové: Garavin, 2016.

město svůj stabilní profesionální divadelní soubor. V roce 1905 vzniklo Sdružení měst východočeských pro stálou společnost divadelní (dále jako divadelní společnost), do kterého patřil Hradec Králové, Chrudim, Pardubice, Mladá Boleslav a Litomyšl. Jeho vznik podnítil poznatek, že si žádné město nemůže dovolit svou stálou scénu a toto může zvýšit úroveň divadla. Každé z těchto měst tak mělo poskytnout budovu divadla a byl vybrán ředitel, který měl být zodpovědný za repertoár a rozvrh sezony, která byla ze začátku šestiměsíční. Později divadelní společnost jezdila i na zájezdy do malých východočeských měst.

V roce 1945 byla divadelní společnost kvůli nástupu komunismu rozpuštěna a většina členů přešla do nově vzniklého Městského oblastního divadla v Pardubicích. To nebylo moc dobré pro Hradec Králové, neboť se stal pouze hostitelem zájezdů, změnilo se to však se vznikem krajů, kdy bylo rozhodnuto, že oblastní divadlo bude mít každý z nich. Krajské oblastní divadlo v Hradci Králové vzniklo v roce 1949 a začalo používat budovu Klicperova divadla, v témže roce došlo k přestavbě Klicperova divadla pod taktovkou architekta Jana Rejchla.⁴⁷ Zároveň se začalo přemýšlet o výstavbě nové budovy pro Klicperovo divadlo (která ale nikdy neproběhla, došlo pouze k opětovné přestavbě v 90. letech). Dlouho trvalo, než se místní soubor dal nějak dohromady, po zrušení divadelní společnosti a přechodu všech do Pardubic nebylo jednoduché sehnat nové, a hlavně dobré členy. Prvním ředitelem divadla se stal Alexej Solmar, který byl brzy nahrazen Vladimírem Šrámkem, ten však po další sezóně odešel. Na další tři roky se stal ředitelem Jaroslav Novotný. Toto střídání vedení také vzniku souboru a kolektivu moc nepomohlo. Vystřídal se tu i několik režisérů, například František Bahník, Jiří Šotola nebo Oldřich Daněk.

Nejvýznamnější období Krajského oblastního divadla se vztahuje k nástupu Milana Páska na post ředitele. Nejdříve uváděl neobvyklé tituly a poté začal měnit divadelní prostory, do té doby dány prostě jeviště – hlediště. Během představení hry Médea například nechal herce zpívat mezi diváky a na pódiu postavil arénu, při hře Hamlet nechal vysunout půlkruh jeviště mezi diváky. Často spolupracoval s Jiřím Fialou a později s Karlem Zmrzlým. V době jeho působení bylo v roce 1962 divadlo z úředního popudu přejmenováno na Divadlo Vítězného února. Po Páskově odchodu přijal místo ředitele Vojtěch Kabeláč, který divadlo na tři roky přejmenoval na Klicperovo divadlo, což se nesetkalo s dobrým ohlasem úřadů. Od roku 1971 znovu neslo název Divadlo Vítězného února. Název Klicperovo divadlo bylo obnoveno až v lednu 1990.⁴⁸

⁴⁷ POTŮČEK, Jakub. *Hradec Králové: architektura a urbanismus 1895-2009*. Hradec Králové, 2009, s. 11.

⁴⁸ „Divadlo Vítězného února už neexistuje. Nepřišla na něj žádná živelná ani jiná pohroma, ale stávkující divadelníci ve středu odhlasovali, že královéhradecká scéna ponese název slavné osobnosti našeho kraje, a

Za jeho působení přišel do divadla režisér Miroslav Vildman, po jehož nástupu se stále častěji na repertoáru objevovaly muzikály, například Nejkrásnější válka, Mladá garda nebo Nikola Šuhaj. Též režisér Vildman režíroval hru Liliom.

2.3.2. Život a dílo režiséra Miroslava Vildmana

Miroslav Vildman se narodil 30. října 1937 v Praze – Libni. Byl to loutkářský a činoherní režisér, autor divadelních her a dramaturg.⁴⁹

V roce 1960 začal studovat na DAMU na katedře loutkářství nejdříve obor loutkoherectví, v následujícím roce však přešel na studium režisérství. Po úspěšném studiu nastoupil v roce 1964 do Východočeského loutkového divadla v Hradci Králové (v současnosti divadlo Drak). Působil zde pět let a stal se uznávaným loutkářským režisérem, na jehož hry se sjížděli lidé z celé republiky. Jeho první hrou byla Pohádka z kufru, díky níž se dostal do podvědomí diváků, další inscenace tvořil na základě známých dětských knih, například Mauglí nebo Žabákova dobrodružství.

Poté, pro některé dosti překvapivě, nastoupil do Klicperova divadla (po roce 1971 přejmenováno na Divadlo Vítězného února, jak už bylo zmíněno v předchozí podkapitole), jako činoherní režisér, angažmá dostal za základě tvorby inscenace Sen noci svatojánské. Zde se zapsal hlavně muzikálovou tvorbou, z mnoha titulů můžeme jmenovat např. Nejkrásnější válka, Nikola Šuhaj, Mladá garda, Cyrano z Bergeracu, Balada od kolotoče a další. Za jeho působení nastoupilo do souboru spousta mladých lidí, kteří byli z jeho tvorby nadšeni. Naopak zkušenější část souboru s Vildmanem příliš nevycházela, protože podle nich do nových inscenací preferoval nastupující generaci mladých herců.⁵⁰ Jako příklad tu můžeme uvést herečku Evu Miláčkovou, která byla Vildmanovou manželkou a do Hradce Králové přišla o čtyři roky dříve než její manžel.

Nedá se samozřejmě říci, že by byla jedna z lidí, co neměli režiséra v lásce, avšak po nastoupení nové, mladé síly v podání Marcely Nohýnkové nebo Lenky Loubalové, se musela smířit s tím, že už nebude hrát role mladých děvčat, což byla ve většině her jedna z hlavních

prejmenovali ji na Klicperovo divadlo. Pro všechny občany připravili na sobotu 9.12. další komponovaný pořad pod názvem „Nehrajeme II“ na téma „Politik nahoru a dolů“:“(Herci hlasovali. Pochodeň. 8.12.1989, s. 9.)

⁴⁹ MALÍKOVÁ, Nina: Miroslav Vildman (30.10. 1937 – 27.9. 1991), Amatérská scéna 2, 1992, s.22-23.

⁵⁰ VODOCHODSKÁ, Tereza. *Divadlo Vítězného února v období tzv. normalizace 1968-1989*. Brno, 2016. Diplomová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně. Vedoucí práce Mgr. Libor Vodička, Ph.D. [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/i9sel/Diplomova_prace.txt

rolí. I kvůli tomu ji Vildman věnoval roli Julči v Baladě od kolotoče a podle mnohých to nakonec byla její životní role.

Mirek Vildman odešel režirovat z Hradce Králové v roce 1975 do pražského Divadla Jiřího Wolкера, kam ho o rok později následovala i manželka a zůstal zde dalších patnáct let. I tady vytvářel muzikály a dále se zabýval loutkářskou činností. Nakonec v roce 1990 odešel do Ostravy, kde se stal nakrátko ředitelem Krajského divadla loutek.

Zemřel 27. září 1991 v Praze.

2.3.3. Tvorba inscenace

Protože nás zajímá, jakým způsobem a proč byl text režisérem a scénáristou upravován, připojuji několik slov k procesu vzniku divadelní hry. Reprodukce textu na divadelních prknech se totiž podstatně liší například od reprodukce textu pouze tištěného.

Volba titulu inscenace spočívá na dramaturgovi a režisérovi. Dramaturg dílo více či méně upraví, čímž jeho práce nekončí, podílí se i na jazykové a tematické konečné úpravě. Nemusí samozřejmě využít dílo již napsané, může podniknout k jeho napsání nebo se ho pokusit napsat sám. Jeho náplní práce je také to, aby všechna představení v jedné divadelní sezóně k sobě pasovala.

Výběr děl závisí na několika hlediscích. Prvním z nich je kvalita dramatického textu, dalším hlediskem je ohled na divadelní soubor. Jedná se zde například o věkové rozvrstvení nebo o poměr mezi muži a ženami. Také nelze hrát hru, která je postavená na jedné výrazné postavě, která ale může v souboru chybět. Příkladem může být hra Kráska a zvíře nebo Manon Lescaut, tyto kusy nezhrajete, pokud nemáte v souboru pěknou dívku maximálně do třiceti let.

Další, na co se musí dramaturg zaměřit, je velikost divadla a jeho finanční možnosti. Také by neměl zapomenout na diváky a vybírat díla s ohledem na návštěvnost. Někdo by si mohl myslet, že přijde více diváků na komedii než na vážný kus, to samozřejmě není pravda. Naopak vážný kus může někdy přilákat více diváků než situační komedie. Jsou zde však i jiné

důvody, proč návštěvnost nemusí být tak vysoká, jak si dramaturg představoval. Dílo může být pro diváky úplně neznámé, jeho téma nepochopené, nebo prostě špatně zahrané.⁵¹

Po výběru díla a konzultaci s režisérem přichází na řadu další povinnosti s tím spojené. Dramaturg se podílí na výběru herců a účastní se zkoušek, hledá si informace o hře a měl být schopný odpovídat na otázky režiséra, popř. herců.⁵²

Příprava inscenace většinou trvá šest až osm týdnů, pokud je projekt náročný, doba příprav se může prodloužit až na dvanáct týdnů. Po poradách, na kterých se na základě podkladů rozhoduje o formě prezentace díla, je podle tradice vyvěšen na nástěnkou list s obsazením, nápovědou, techniky, kostyméry atd. Nezbytnou součástí přípravy je i harmonogram definující jednotlivé kroky a osoby za ně zodpovědné. Poté začíná zkoušení inscenace.

Hru Liliom přinesl do hradeckého divadla režisér Vildman, nikoliv tehdejší dramaturgyně Nina Malíková, ale podle jejích slov ji hra ihned oslovila. V té době musela divadla uvádět jednu hru ze „socialistického tábora“ tzn. ruskou, polskou nebo maďarskou a inscenaci Liliom tedy prodali jako hru maďarskou.

Miroslav Vildman vybral tuto hru hlavně z důvodu, že díky místu jeho narození mu byl periferní folklór blízký, líbila se mu podobnost s Langerovou periferií i příběh člověka, který nepochází z bohatých poměrů, stejně jako on sám.

V rámci zkoušení inscenace se herci zúčastní několika následujících zkoušek:

1) Čtená zkouška

Jako první se začíná čtenou zkouškou, kdy herci poprvé poznávají text díla a dozvídají se od režiséra jeho představy o interpretaci díla. Herec Stanislav Oubram ji popisuje ve svém článku z roku 2013 pro internetové periodikum Divadelní mosty těmito slovy: „*Herci se trousí do divadla podle toho, co očekávají anebo již vědí s chutí, nebo naopak s nechutí, plní očekávání, či už předem otrávení. Musím se sebekriticky přiznat, že o tom trousení mnoho nevím, protože z valné části se trousím úplně poslední a jak jsem v poslední době zjistil, když přijdu na zkušebnu, kde už všichni sedí, má pohotová výmluva: "Ježíš, já myslel, že jsme na jevišti a čekám tam už deset minut!" příliš nezabírá. Tím pádem na mě již léta zbývá*

⁵¹ PĚTÍK, Michal. *Díl druhý: Výběr textu*. [online]. Divadelní mosty, 2013. [cit. 30.06.2018].

Dostupné z: http://www.divadlo-most.cz/magazin/archiv/2013_02/krok_za_krokem.html

⁵² KARÁSEK, Adam. *Dramaturg v českém a hollywoodském filmovém průmyslu*. Zlín, 2017. Bakalářská práce. Fakulta multimediálních studií na UTB ve Zlíně. Vedoucí práce MgA. Irena Kocí. [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: https://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/40649/kar%C3%A1sek_2017_dp.pdf?sequence=1&isAllowed=y

poslední volná židle blízko předsednického stolu, kde sedí ředitel, režisér, dramaturg, zhusta také výtvarník scény, výtvarnice kostýmů a pokud jde o muzikál, také autor či upravovatel hudby. Má pozice u stolu má jisté nevýhody, jak později vysvětlím. Kromě režiséra, na kterém je vidět odhodlání a někdy i nadšení (!) se ostatní tváří dosti neutrálně, včetně herců. Pak zkušebnu opustí výtvarníci i hudebníci, protože na ně přijde řada až ke konci zkoušky a zůstává jen dramaturg, režisér a více či méně dychtivý soubor.

A tady nastává hvězdná chvíle pro dramaturga, neboť jej režisér žoviálně vyzve, aby něco řekl o historii textu a okolnostech jeho vzniku. Dramaturg skomírajícím hlasem přečte, či spatra promluví o věcech, které většinou nikoho nezajímají, ale konvence velí tvářit se zúčastněně. "Chceš ještě něco dodat?" zeptá se režisér. "Ne, až v průběhu zkoušení," zní odpověď a všichni si oddechnou, protože vědí, že příště dramaturga uvidí až na generálkách a někdy ani tam ne. "

Vzhledem k tomu, že jeho slova byla dozajista pronesena ve velké míře s nadsázkou, nelze z toho vyvodit, v jaké oblibě tuto první zkoušku herci mají.⁵³

Tehdejší dramaturgyně Nina Malíková v knize Heleny Albertové vzpomíná, jak režisér Vildman se scénografem Karlem Zmrzlým hodiny rozebírali připravovanou inscenaci a rozhodovali se, jak ji pojmout. "Mirek (Miroslav Vildman, režisér) byl loutkář, přišel k nám z Východočeského loutkového divadla v Hradci, dnes světoznámého Draku. Byl menší postavy, impulzivní, pořád kluk z libeňské periferie, a do takové periferie se rozhodl zasadit i Molnárovu hru Liliom, kterou jsme přejmenovali na Baladu od kolotoče (prem. 9. října 1971, obr. 4, 26). Karel mu k tomu namaloval spoustu naivistických návrhů, tak trochu á la Karel Chaba, které pak všechny rozdal hercům. Scénu uzavíral namalovaný prospekt s libeňskými činžáky a začouzenými fabrikami; sociálně kritický hrot byl ulomen něžnou poezií, se kterou se režisér a scénograf dívali na periférii a osudy prostých lidí."⁵⁴

Karel Zmrzlý překvapivě neudělal scénický návrh ani maketu scény, namaloval pouze obrázky, o kterých mluví paní Malíková, a právě ty Vildmana nejvíce inspirovaly.

2) Zkoušení ve zkušebně

Je to první opravdová zkouška s dialogy mezi herci atd. V této zkoušce také už mohou být použity některé rekvizity nebo hudba.

⁵³ OUBRAM, Stanislav. *Díl čtvrtý: První čtená zkouška*. [online]. Divadelní mosty, 2013. [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: http://www.divadlo-most.cz/magazin/archiv/2013_04/krok_za_krokem.html

⁵⁴ ALBERTOVÁ, Helena. *Karel Zmrzlý*. V Praze: Institut umění - Divadelní ústav, 2017. s. 30

3) Zkouška na jevišti

Ta přichází ve chvíli, kdy je už zkušebna malá a musí se nazkoušet prostor jeviště.

4) Technická zkouška

Této zkoušky se neúčastní herci, jde o stavbu kulis a dekorací, které technici dávají dohromady podle dokumentace předem vytvořené. Musí se dělat v předstihu, aby zbyl čas pro případné úpravy. Na celou akci dohlíží jevištní mistr, který také označuje kulisy čísly nebo písmeny, aby se pro příště vědělo, co k čemu a kam patří.

5) Zkouška svícená

Při ní se sejde režisér s osvětlovačem, projde s ním celou hru a probere s ním své představy a požadavky ohledně světel. Osvětlovač si nakreslí pláněk, aby věděl, kde světla stojí a kam které svítí. Tato zkouška se provádí bez herců, světla svítí na prázdné jeviště a správná poloha a časování světel se ověří až při ověřovací zkoušce (viz. bod č. 9)

6) Zvuková zkouška

Princip je podobný jako u zkoušky svícené, jen se zde jedná o test předtočených zvuků a hudby. Pokud je u chystané hry živá hudba, tato zkouška se koná před každým představením.

V menším měřítku se zvuková zkouška provádí pokaždé i bez živé hudby. Jedná se o nazvučení herců, jestli jim správně fungují mikrofony. Při té příležitosti si herci zkusí kus textu nebo si zazpívají svůj part.

7) Kostýmová zkouška

Ty probíhají průběžně, neboť jsou kostýmy šité hercům přímo na tělo. Musí se při nich počítat se záměry inscenace, například pokud je ve hře mnoho tanečních scén, je potřeba kostýmy vyzkoušet co nejdříve, aby se mohly upravit nebo úplně změnit.

8) Aranžovací zkouška

Tato zkouška je zejména pro kulisáky a rekvizitáře. První z nich si potřebují načasovat výměnu kulis a dekorací, aby nebylo představení násilně narušeno, druzí si potřebují nacvičit, kam položit rekvizity, aby byly hercům po ruce.

9) Ověřovací zkouška

Spojuje všechny zkoušky do jedné, kdy si herci v kostýmech, nasvícení a správně nazvučení sjedou celou hru, aby mohl režisér odhalit případné chyby.

10) Hlavní zkouška

Závěrečná zkouška příprav, po níž následuje generálový týden. V této fázi už by měly být všechny chyby a nedostatky odstraněny a vše ostatní nazkoušeno.

11) Generálový týden

V tomto týdnu by už mělo být vše technické nacvičené a nachystané. I přesto se může stát, že se doladuje zvuk nebo nasvícení, herci zjistí, že mezi těmito scénami nemají dostatek času na převléknutí atd. S tím se však musí vypořádat inspicient, o kterém více později.

Režisér už by se měl zaměřovat pouze na pilování hereckých výkonů. Do tohoto týdne patří veřejná generálka a předpremiéra, které mají otestovat, jak diváci reagují.^{55 56}

12) Premiéra

Je zakončením přípravy inscenace, kdy se hra představí divákům. Od té chvíle se stává součástí repertoáru až do své derniéry.⁵⁷

13) Dniéra

Je posledním představením dané hry. Dniéra může přijít z několika důvodů, hra může mít malou návštěvnost, a proto by nebylo moudré, držet ji na jevišti místo nových her. Naopak některé hry mohou být na repertoáru divadla několik let, příkladem může být hra *Bláznivé nůžky* v produkci Východočeského divadla v Pardubicích, která letos oslaví 11. narozeniny. Dalším důvodem může být, že se některý z herců, za kterého by nebylo možné najít náhradu, rozhodne odejít do jiného divadla.^{58 59}

⁵⁵ KONVICOVÁ, Petra. *Technická příprava inscenace*. Brno, 2016. Bakalářská práce. Divadelní fakulta na JAMU v Brně. Vedoucí práce doc. Mgr. Jan Kolegar [cit. 30.06.2018].

Dostupné z: https://is.jamu.cz/th/r5bsn/BP_KonvicovaPetra_skcb2.pdf

⁵⁶ HERZINA, Vítek. *Díl osmnáctý: Generálový týden*. [online]. Divadelní mosty, 2014. [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: http://www.divadlo-most.cz/magazin/archiv/2014_10/krok_za_krokem.html

⁵⁷ KONVICOVÁ, Petra. *Technická příprava inscenace*. Brno, 2016. Bakalářská práce. Divadelní fakulta na JAMU v Brně. Vedoucí práce doc. Mgr. Jan Kolegar [cit. 30.06.2018].

Dostupné z: https://is.jamu.cz/th/r5bsn/BP_KonvicovaPetra_skcb2.pdf

⁵⁸ PETRÁŠ, Aleš. *Díl dvacátý: Dniéra*. [online]. Divadelní mosty, 2014. [cit. 30.06.2018].

Dostupné z: http://www.divadlo-most.cz/magazin/archiv/2014_12/krok_za_krokem.html

⁵⁹ BLÁZNIVÉ NŮŽKY | Východočeské divadlo Pardubice. *HOME | Východočeské divadlo Pardubice* [online]. [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <http://www.vcd.cz/inscenace/blaznive-nuzky>

Celým tímto procesem provází režiséra a herce inspicient, což je asistent režiséra, který po premiéře přebírá představení a řídí ho. Zajišťuje nejen jeho plynulý chod, ale i věci kolem jako například zájezdy. Paní Jana Pin z mosteckého divadla o své práci řekla: „Podstata této práce je trochu komplikovaná, pokaždé jiná s ohledem na to, s jakým režisérem spolupracujete (plníte funkci pravé a někdy i levé ruky) a jaká hra se zkouší, ale hlavní základ je všechno vědět, u všeho být, snášet nálady veškerého okolí. Nejlehčí je zkoušet konverzačku o čtyřech lidech, která se odehrává v jednom prostředí. A nejtěžší je muzikál, kde vždycky hraje spousta zpívajících a tančících herců a vždy jsou přestavby k tomu asi milion světelných změn, ale největší katastrofa pro inspicientku je živá kapela. Muzikanti jsou zvláštní plemeno, které nedokáže nikdy nikam přijít včas, takže když přijde o deset minut později, zpoždění může být i půlhodinové, než si vybalí nástroj, než ho naladí, než ho nazvučí, než si sní svačinu...“⁶⁰

Z výše popsaného procesu tvorby divadelní inscenace vyplývá rozdíl mezi překladem prozaického a divadelního textu. Je známo a archivně i vzpomínkami doloženo, že původní český překlad Molnárova textu z maďarštiny byl silně upraven. Podle svědectví G. Císaře důvodem úprav nebyla snaha po změně vyznění, ale snaha po větší živosti textu, pokus o jeho aktualizaci.

2.3.4. Otázka překladu divadelního scénáře

Hra Liliom byla přeložena do několika jazyků, do češtiny ji naposledy přeložil Jaromír Tomeček. Jeho překlad byl po úpravách Gerika Císaře vydán nakladatelstvím DILIA roku 1971.

Z korespondence s panem Tomečkem vyplývá, že si originál vyžádala dramaturgyně kladenského divadla Eva Marie Kavanová, která ho předala Geriku Císaři k úpravě. Tomečkův překlad se držek více Molnárova originálu, byla to Pešť a lunapark ve Városliget, bylo to všechno jaksí maďarštější, pan Císař svoji verzi popražštil.

Dále zmiňuje, že původní Molnárovův název zní Liliom. Život a smrt jednoho dareby. legenda z periferie v sedmi obrazech.

⁶⁰ PIN, Jana, HERZINA, Vítek. *Díl jedenáctý: Inspice*. [online]. Divadelní mosty, 2014. [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: http://www.divadlo-most.cz/magazin/archiv/2014_01/krok_za_krokem.html

Tomečkův originál se později ztratil a Císařova úprava byla vydána nakladatelstvím, jak už bylo zmíněno výše.

Existuje však ještě jeden překlad od českého spisovatele Karla Maška. Ten hru Liliom přeložil do češtiny z německého překladu zpracovaného Alfrédem Polgarem.⁶¹ Rukopis tohoto překladu je uložen v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. Maškův překlad je psán ručně na linkovaném sešitě a má pouze 71 stránek, dílo končí druhým obrazem.

Mašek začal dílo překládat v roce 1913 a tak jsem nejdříve předpokládala, že mu překlad trval několik let a nedokončil ho nejspíše kvůli své smrti v roce 1922. Vzhledem k tomu, že jsem později našla informaci o divadelním představení, které bylo hráno podle tohoto překladu v roce 1920, došla jsem k názoru, že Mašek Lilioma přeložil celého a do dneška se nepodařilo uchovat celý rukopis.

Protože nevíme, jak vypadal překlad Tomečkův, lze porovnat pouze překlad od Maška s úpravou od Gerika Císaře.

Je několik rozdílů mezi těmito překlady, na které se můžeme zaměřit. Asi nejmenším rozdílem je nahrazení určitého výrazu jiným.

Originál – nelži x úprava – nelakuj

Originál – Jenom hubu má trochu napříč x úprava – jen dyby furt tak nehubovala

Originál – ještě se scházíte? x úprava – ještě se s ním slízáš?

Originál – Tak buď zticha x úprava – drž hubu

Originál – tak dobře to ječí (flašinet) x úprava – správně to odpaluje

Originál – doma se mi nevede dobře x úprava – vede se mi blbě

Řekla bych, že se pan Císař rozhodl pro tuto úpravu, aby dodal větší důraz na to, že jsou postavy z nižší vrstvy nebo rovnou od kolotočů. Zároveň jsou napsané tak, aby se, alespoň podle mého názoru, hercům lépe tyto repliky vyslovovaly. Jediný případ, u kterého mi přijde lepší originál než úprava, je scéna, kdy paní Muškátová přemlouvá Lilioma k obnovení spolupráce.

⁶¹ Rukopis – Překlad divadelní hry z němčiny od Karla Maška (dle zpracování Alfréda Polgára)

V překladu:

Pí Muškátová: „Tam je tvoje umění, ke kterému se hodíš. Jsi umělec, a ne slušný člověk.“

V úpravě:

Muškátoová: „Tam je kumšt a ty jsi kumštýř... Tady zůstat nemůžeš!“

Tato úprava mi přijde zbytečně složitá na vyslovení, ale jak už jsem zmiňovala, možná šlo o přiblížení se k mluvě kolotočářů.

Císař i přesto nechtěl hru zahlcovat přílišným používáním vulgarismů, kterých se lidé z těchto vrstev rozhodně nebáli, a ve spoustě scén vypustil sprostá slova jako například děvka. Pokud už tam sprostší výrazy museli být, snažil se je nahradit výrazy současnějšími.

Jako příklad:

V překladu:

Pí. Muškátová: „Ty poběhlíku!“

Liliom: „Ty stará štěkno!“

V úpravě:

Muškátoová: „Ty pobudo!“

Liliom: „Mrcho!“

Poté jsou v překladech scény, které mají stejný smysl, ale Císař je ve své úpravě zkrátil. To bylo zřejmě provedeno se záměrem zkrátit hru a zbytečně neprodłużovat dialogy, diváka v divadle by mohly dlouhé výměny názorů znudit.

Muškátoová rozmlouvá s Liliomem.

V překladu:

Pí. Muškátová: „Shrň si přece vlasy z čela!“

Liliom: „Nechte moje vlasy. Nic vám do nich není!“

Pí. Muškátová: „Však je nechám, neboj se. Kdybych ti byla řekla, abys si je nechal viset přes oči, jistě bys je byl shrnul z čela. Ty prý jsi jí bil, povídají, tu... tu...“

Liliom: „Do toho vám nic není!“

Pí. Muškátová: „Pěkný panáček! Bít takovou panenku, takové hubené, malé stvoření! Nechceš-li ji už, nech ji. Ale takové slabé stvoření se nemá bít.“

Liliom: „Já ji mám nechat? Toť se ví, to by bylo pro vás!“

Pí. Muškátová: „Jak se zase napařuješ.“ (Velmi rozpačitě.) „Ale dobře na mne. Měla jsem toho zapotřebí, běhat za tebou? -Můj bože, co člověk zkusí, nechce-li zanedbat svůj obchod. Jen kdybych ten kolotoč mohla prodat, víckrát bys mne neviděl. Jsi-li moudrý, vrátíš se ke mně. Zaplatím ti dobře.“

Liliom: „Je tam o beze mne zabito.“

Pí. Muškátová: „Ba, to je. Ale není to to pravé.“

Liliom: „No, tak to konečně uznejte, že vám silně chybím.“

Pí. Muškátová: „Mně nechybíš. Ale těm blbým holkám, těm strašiš v hlavě...Pořád se ptají...Teda, jsi-li chytrý, vrátíš se.“

Liliom: „Já bych ji měl opustit? Tu...“

Pí. Muškátová: „Vždyť ji biješ.“

Liliom: „Nesmysl! Jaký to blbý žvást, že ji biju? Nákou jsem jí vlepil...to je všechno...A hned o tom mluví celé město. To přece není bití.“

Pí. Muškátová: „No je dobře. Já jsem nic neřekla. Já se do toho nepletu.“

Liliom: „Já že bych jí bil, to jsou blbé řeči!“

Pí. Muškátová: „Věřu nevím, cos si na ní popad. Jsi s ní dva měsíce...Máš už toho života bezpochyby dost...a támhle je kolotoč...a boudy a panorámy...a peníze...Že může být někdo tak hloupý a zahodit tak to svoje krásné, dobré živobytí.“ Dívá se naň „Kdepak jsi zas byl celou noc, že tak bídně vypadáš?“

Liliom: „Do toho vám nic není.“

Pí. Muškátová: „Dříve jsi nikdy tak nevypadal. Žere tě to.“ (Pauza) „Poslyš, pořídila jsem nový flašinet.“

V úpravě:

Muškátoová: „Vodhrň si vlasy.“

Liliom: „Co je vám do mejch vlasů?“

Muškátoová: „Nic...Že prej ji tlučeš... tu...“

Liliom: „Co je vám po tom?“

Muškátoová: „Nono, to je ňáký hrdinství, mlátit takový vyžle. Když jí máš dost, tak ji pusť k vodě.“

Liliom: „Hodilo by se vám to?“

Muškátoová: „Jestli máš všech pět pohromadě, tak se vrátíš.“

Liliom: „A tu holku tady?“

Muškátoová: „Vždyť ji mlátíš.“

Liliom: „Nemlátím. Co jsou to za klepy, že ji mlátím?“ (Pauza)

Muškatová: „Koupila jsem nový flašinet.“

Některé scény jsou vynechány úplně, ať už se jedná o rozhovor Julči s Máry o vojácích nebo o policejní razii během toho, co Julča s Liliomem sedí v parku. Nemyslím si, že by tyto scény byly nějak důležité k pochopení a dalšímu rozvíjení děje, i proto je nejspíše Císař úplně vypustil.

Scéna navíc: Když Julie sedí s Liliomem v lesíku a on ji začne vypravovat o své dávné milé, zkontroluje je policie.

Liliom: „Víš, jaká ty jsi? Jednou jsem měl milou...Povím ti, jak to bylo...Tak jednou v noci zhasli jsme na kolotoči lampy a..“ (v tom okamžiku vystoupí razzie, a to tak, že zprava objeví se dva civilní strážníci, němé osoby a minou párek sedící na lavičce; o několik kroků dále stanou. Sotva stanuli, přijde městský hejtman s detektivem Berkovicsem, rovněž oba – jdou pomalu k lavičce. Když dojdou k parku, vynoří se z pozadí ještě několik civilních strážníků, sdržujících se v uctivé vzdálenosti. Městský hejtman mluví bez rozčilení, klidně, úředním tónem. Detektiv Berkovics je ukvapeně horlivý a brutální.)

Městský hejtman: „Kdo jste?“

Liliom: „Já?“

Berkovics: „Vstát, když s váma mluví policie.“ (Rýpne ho do žeber, Liliom vstane.)

M. hejtman: „Vaše jméno?“

Liliom: „Ondřej Zawoczki.“

Julie: (Zvolna se dá do pláče.)

Berkovics: „Nebreč, nikdo tě nesní. Je to jen raziie.“

M. hejtman: „Přidržte ho trochu.“

Berkovics: (Postaví se těsně za Lilioma.)

M. hejtman: „Čím jste?“

Liliom: „Od houpaček.“

Berkovics: „Poslušně hlásím, pane hejtmane, to je Liliom. Ten už byl několikrát za mřížemi.“

M. hejtman: „Taky to jsi ty? U koho teď sloužíš?“

Liliom: „Teď sloužím u vdovy Muškátové.“

M. hejtman: „Proč se tu potloukáš?“

Liliom: „No..tak tady sedíme, já a ta holka.“

M. hejtman: „To je tvá milá?“

Liliom: „Ne.“

M. hejtman: K Julii; „A kdo jsi ty?“

Julie: „Julie Zellerová.“

M. hejtman: „Služka?“

Julie: „Děvče pro všecko u milostpána úředníka státní dráhy Kolicse, Damjanovičova ulice 20.“

M. hejtman: „Ukázat ruku!“

Berkovics: dívá se Julii na ruku; „Služka.“

M. hejtman: „Proč tu sedíš s tím darebou? Proč nejdeš domů?“

Julie: „Já mám dnes východ, milostpane.“

M. hejtman: „Bylo by chytřejší, neposedávat tady s takovým šibeničnickem.“

Berkovics: „Však oni brzo zmizí v křoví, vaše milosti.“

M. hejtman: „Ten má spadýno jenom na tvoje peníze. Známe toho čistého ptáčka. Ten chytá vždycky taková hloupá služebná děvčata, jako jsi ty, sebere ti tvých pár grošů a zítra ho přijdeš udat. Ale já tě pak prostě vyhodím.“

Julie: „Já nemám ani haléře, milostpane.“

M. hejtman: „No, slyšíš, Liliome?“

Liliom: „Vždyť já tu s ní proto nejsem.“

Berkovics: „Drž hubu.“ Rýpne ho do zad.

M. hejtman: „Je mou povinností, vysvětlit ti, milé dítě, s kým si tu chceš něco začít. Tenhle chlap je svodník služek. Proto taky je na kolotoči. Chudým služebným slibuje, že si je vezme a pak je napálí o peníze a o prstýnky.“

Julie: „Já nemám žádné prstýnky.“

Berkovics: „Mluv jinam, když se tě milostpán na něco zeptá.“

M. hejtman: „Buď mi za to vděčná, že tě varuji. Nic mi přec do tebe není! Nejsem, bohudíky, tvým otcem. Tenhle chlap je svůdce služebných děvčat, šibeničnick. Zítra přijdeš ho udat. Nemusíš se ho bát. Půjdeš-li domů, můžeš s námi. Tajný tě odvede domů.“

Julie: „Musím jít?“

M. hejtman: „Musíš? To ne.“

Julie: „Tedy zůstanu, milostpane.“

M. hejtman: „Já jsem tě varoval.“

Julie: „Děkuji za laskavost, milostpane.“

M. hejtman: „Pojďte Berkovicsi.“ Policie odejde. Julie a Liliom si zase sednou na lavičku.
Malá pauza.

Zároveň jsou změněna i jména některých postav V překladu od Maška je Mariin nápadník pojmenován Wolf, v úpravě Hugo. Paní fotografka Bezinková je v překladu paní Holundrová. Liliomův přítel Fešák je Ficsur. Nový kolotočář je v překladu Hollingr, v úpravě Hozlingr. Tato změna je nejspíše zase kvůli hercům, tato počestěná jména se určitě lépe vyslovují.

Poslední úpravou je, že některé repliky jsou interpretovány jinými postavami než v překladu, viz. níže.

V překladu:

Marie: „Protože nic nepracuje, ten lump? Nic nepracuje...a proto tě bije?“

V úpravě:

Julie: „Protože nepracuje. Proto mě také v pondělí nabil.“

V překladu:

Pí. Muškátová: „A radši by posel hlady, než by poprosil za odpuštění. Nu, já na to netrvám. Já ho vezmu i tak.“

V úpravě:

Julča: „Ten radši chcípne hladem, než by vás požádal za prominutí.“

Myslím si, že Císařova úprava je zdařilá, původně jsem myslela, že do hry zasáhl více, například, vymyšlením nových scén nebo změnil celkové vyznění hry. Samozřejmě musíme vzít v potaz, že se z překladu Karla Maška dochovaly pouhé dva obrazy ze sedmi, ale můžeme se odkázat i na muzikál udělaný podle Molnárovi hry, který se od úpravy Císaře, až na konec, který je udělaný pro americké publikum očekávající dobrý konec, nijak zásadně neliší.

2.3.5. Recenze a články na divadelní představení Balada od kolotoče v Klicperově divadle

Vzhledem k tomu, že není možné se na divadelní představení Balada od kolotoče podívat a nemáme k dispozici ani scénář režiséra Mirka Vildmana, jediný způsob, jak si hru přiblížit, je prozkoumat recenze a články, které na toto představení byly napsány. Podařilo se mi najít

jeden článek a čtyři recenze. Recenze jsou uvedeny v denících Pochodeň, Práce, Tvorba a Večerní Praha. První a poslední z nich byly lokální deníky, Pochodeň jako deník hradecký měl v popisu práce psát o všech premiérách krajského divadla. Deníky Práce a Tvorba byly celostátní, je tedy příjemně překvapující, že se o tuto hru zajímaly.

Článek je uveden v deníku Svobodné slovo, která byl také celostátní, text má však pouze pár řádků.

Recenze jsou oproti tomu celkem rozsáhlé, celé jejich znění viz. Přílohy. V této kapitole najdeme výtah z každé z nich, pro lepší přehled jsou chronologicky seřazené.

Ve výstřižku z deníku Svobodné slovo, ze dne 9. září 1971 je uvedeno pouze datum první premiéry v sezóně, což má být premiéra hry Balada od kolotočů. Také je zde zmíněno několik přesunů herců do Prahy a Karlových Varů a příchodu herečky a režiséra do Divadla Vítězného února.⁶² Viz. příloha č.1

V recenzi z deníku Pochodeň ze dne 14. října 1971 kritik tvrdí, že režisér Vildman pojal hru „jako travestii původní předlohy“. Znamená to zesměšnění nebo parodii, a to jde podle kritika Vildmanovi velmi dobře. Také ho zaujalo propojení hry se scénografií Karla Zmrzlého, jehož obrazy určují přesnou náladu děje a jeho zařazení do doby. Kritik vyzdvihuje herecké nadání Evy Miláčkové, která zde sehrála jednu z hlavních rolí, Julii. Naopak z hereckého výkonu Jiřího Štěpničky, na rozdíl od Aleše Fuchse, moc nadšený není.⁶³ Viz. příloha č.3

Aleš Fuchs ve své recenzi, ze dne 26. listopadu 1971, opěvuje výběh her hradeckého divadla, které se podle něj nechce „opičit“ po pražských divadlech a snaží se uvádět neokoukané tituly, mezi něž patří právě Balada od kolotoče. Upozorňuje na změnu prostředí z budapešťské periferie na pražskou a také na změnu jmen hlavních postav. Vyzdvihuje práci choreografa, hudbu a písně Jindřicha Brabce a Jiřího Apla, ale v největší míře scénografii Karla Zmrzlého. Fuchs v recenzi kladně hodnotí výkon Jiřího Štěpničky jako Lilioma i Evy Miláčkové jako Julči. Důkazem kvality představení je podle něj i fakt, že bylo zařazeno do repertoáru divadelní přehlídky v Ostravě.⁶⁴ Viz. příloha č.4

⁶² Z hradecké scény. *Svobodné slovo*. Praha, 1971. (výstřižek z fondu Divadelního ústavu v Praze, Klicperovo divadlo – Balada od kolotoče)

⁶³ Balada o služce. *Pochodeň*. Hradec Králové, 1971, roč. 60, č. 244, 14. 10 1971, s. 5.

⁶⁴ FUCHS, Aleš. Angažovaná tvorba. *Práce*. Praha, 1971, roč. 27, 26. 11. 1971, s. 6.

Martin Tůma ve své recenzi na divadelní představení Liliom ze dne 8. prosince 1971, poukazuje, stejně jako před ním Aleš Fuchs, na rozhodnutí Divadla Vítězného února přesunout umístění děje z pešťské periferie na periférii pražskou, mezi libeňské činžáky. Kritik si mimo toho všímá, že je příběh zmodernizován, aby byl atraktivní i pro oko soudobého diváka.⁶⁵ Viz. Příloha č.2

Rudolf Rouček, jehož kritika je datována ke dni 7. března 1972, nejdříve představuje hru Liliom, kterou hradecké divadlo přejmenovalo na Baladu od kolotoče. Poté chválí režiséra Vildmana za použití sentimentalismu, který se dle něj naštěstí nedostal na úroveň kýče. Opěvuje výkony obou herců hlavních rolí, Jiřího Štěpničky a Evy Miláčkové. Nakonec poukazuje na úplně vyprodané hlediště.⁶⁶ Viz. příloha č.5

Z recenzí nám vyplývá několik věcí. Ve většině z nich je zmíněno přesunutí hry z pešťské periferie na pražskou, které je hodnoceno kladně, určitě se takto lépe přiblíží divákovi.

Všem kritikům se líbila scénografie Karla Zmrzlého a výkon Evy Miláčkové jako Julči. U výkonu Jiřího Štěpničky, který hrál postavu Lilioma se názory liší, nelze však říci, že by byl v této roli špatný. Celkově vyšla inscenace Balada od kolotoče z kritik velice dobře, nelze se tedy divit, že se k nastudování této hry rozhodlo o pár let později i pražské divadlo S. K. Neumanna.

2.3.6. Recenze a články na představení Balada od kolotoče v divadle S. K. Neumanna v Praze

Bohužel ani z tohoto představení není k dispozici videozáznam, proto se znovu zaměříme na články a recenze k tomu napsané. Během svého výzkumu jsem našla čtyři recenze a jeden rozhovor, který byl veden před premiérou. Rozhovor byl vytištěn v deníku Večerní Praha, o kterém už dříve bylo řečeno, že byl regionální. Recenze jsou uvedeny v denících Rudé právo a Lidová demokracie, týdeníku Tvorba a časopisu Neděle.

⁶⁵ TŮMA, Martin. Molnárova sociální balada. *Tvorba*. Praha, 1971, č. 49, s. 15.

⁶⁶ ROUČEK, Rudolf. Návštěva hradeckého divadla. *Večerní Praha*. Praha, 1972, roč. 18, č. 47, s. 6.

Všechny tyto recenze, s výjimkou recenze z časopisu *Neděle*, která je výrazně kratší, se mohou rozsahem rovnat recenzím na *Baladu od kolotoče* v Klicperově divadle.

Recenze jsou opět seřazeny chronologicky a v této kapitole jsou pouze stručně shrnuty, celé jejich znění viz. Přílohy.

První článek ze dne 14. února 1975, je rozhovor před premiérou, který vedla Jana Miňovská s dramaturgem Jiřím Matějčkem a dramaturgyní Ninou Malíkovou, která sem přešla z hradeckého Divadla Vítězného února.

Na začátku článku paní Miňovská popsala tvorbu Ference Molnára a poté se dostaly na řadu otázky. V článku jsou zmíněny pouze dvě, a to jakým způsobem, nebo jestli vůbec, je představení změněno a kdo se podílel na úpravě díla.⁶⁷ Viz. příloha č.6

Vladimír Hrouda se ve své recenzi ze dne 21. února 1975 ptá, proč si pražské divadlo S. K. Neumanna vybralo zrovna sentimentální hru *Baladu od kolotoče*. Sám si na otázku odpovídá, domnívá se, že důvodem je zájem herců vyzkoušet si nové možnosti hraní. Dále uvádí *Baladu* jako výjimku mezi Molnárovými díly, protože se na rozdíl od jeho dalších her soustředí na nižší společnost.

Vychvaluje výkon Slávky Špánkové v roli Julči, která podle jeho názoru nejvíce rozvinula své schopnosti. Líbí se mu i výkon Jana Faltýnka v roli Ondřeje Závodského neboli Lilioma, který zde nezatajuje svůj komediální talent. Jako poslední upozorňuje na fakt, že doprovodná hudební skupina je složena ze členů divadla a mnoho z nich se kvůli tomu muselo naučit na hudební nástroj. Celkově Hrouda hodnotí toto představení kladně.⁶⁸ Viz. příloha č.7

V recenzi z týdeníku *Tvorba*, ze dne 26. února 1975, kritik nejdříve popisuje prostředí, kterým se Ferenc Molnár zabýval ve svých hrách. Zmiňuje zde, že je překlad upraven nejen Gerikem Císařem, ale i režisérem této hry Karlem Pokorným. Dále vyzdvihuje hudbu a texty, o které se se v tomto představení v režii pražského divadla, postaral Jan Faltýnek a Petr Mandela. Na závěr svého článku kritik rozebírá herce a jejich výkony.⁶⁹ Viz. příloha č.8

⁶⁷ MIŇOVSKÁ, Jana. *Balada od kolotoče*. *Večerní Praha*. Praha, 1975 (výstřižek z fondu Divadelního ústavu v Praze Divadlo S. K. Neumanna – *Balada od kolotoče*)

⁶⁸ HROUDA, Vladimír. *Balada o životě*. *Rudé právo*. Praha, 1975 (výstřižek z fondu Divadelního ústavu v Praze Divadlo S. K. Neumanna – *Balada od kolotoče*)

⁶⁹ Molnárova sociální balada. *Tvorba*. Praha, 1975. (výstřižek z fondu Divadelního ústavu v Praze Divadlo S. K. Neumanna – *Balada od kolotoče*)

V recenzi z deníku *Lidová demokracie*, ze dne 27. února 1975, nejdříve kritik velmi opěvuje Ference Molnára a jeho tvorbu, především tedy dílo *Liliom*. Poté se zmiňuje o změně prostředí, ve které se hra odehrává. Nelze říci, že by se mu hra nelíbila, ale představoval by si pro ni svižnější tempo. V posledním odstavci recenze hodnotí výkony herců, které podle něj dopadly velmi dobře.⁷⁰ Viz. příloha č.10

Poslední recenze je z časopisu *Neděle*, ze dne 6. března 1975. Kritik zde také zmiňuje změnu prostředí, zároveň ale tvrdí, že je to změna povrchní, neboť i díky hudbě by se hra mohla odehrávat kdekoliv a kdykoliv a divák by nepoznal rozdíl. V hodnocení herců se lehce odlišuje od ostatních recenzí. Výkon Slávky Špánkové je podle jeho názoru nadprůměrný, naopak herecký talent Jana Faltýnka mu přijde až moc komediální.⁷¹ Viz. příloha č.9

V recenzích se kritici opět zabývali změnou prostředí hry, podle většiny povedené i díky písním Jana Faltýnka a hudbě Petra Mandely. Opět se všichni shodli na dobrém výkonu herečky hlavní role, v pražském divadle to byla Slávka Špánková.

U herce Jana Faltýnka v roli *Lilioma* už se názory rozcházejí. Pouze jedna jeho výkon vnímá velmi negativně, a to recenze z časopisu *Neděle*. Celkově ale podle recenzí hra zanechala dobrý dojem u všech kritiků.

⁷⁰ Kolotočová balada nezestárla. *Lidová demokracie*. Praha, 1975. (výstřížek z fondu Divadelního ústavu v Praze Divadlo S. K. Neumanna – Balada od kolotoče)

⁷¹ Z první řady. *Neděle*. Praha, 1975. (výstřížek z fondu Divadelního ústavu v Praze Divadlo S. K. Neumanna – Balada od kolotoče)

3. Život a dílo Jaromíra Tomečka

V souvislosti s pátráním po realizaci Molnárovy divadelní hry *Liliom* v českém prostředí se poněkud s překvapením objevilo jméno Jaromíra Tomečka. Tento významný spisovatel je do české literární historie zapsán jako autor próz z prostředí divoké přírody a také jako redaktor časopisu *Host*. Málo, nebo téměř vůbec není zdokumentovaná jeho činnost překladatelská. Na základě pilotního průzkumu jeho neuspořádané pozůstalosti uložené v Literárním archívu Památníku národního písemnictví se dá o Tomečkovi mluvit jako o významném, dosud však málo zmiňovaném překladateli z maďarštiny z období 50. – 70. let 20. století. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla připojit několik slov o Tomečkově překladatelské tvorbě. Abych tuto část jeho tvorby uvedla v náležitém kontextu, v této kapitole představím autora jako spisovatele, a poté jako překladatele dvou významných dramát. Molnárova dramatu *Liliom* a Szigligetiho dramatu *Liliomfi*.

Jaromír Tomeček se narodil 30. září 1906 v Kroměříži. Byl spisovatelem, prozaikem, novinářem a autorem knih pro mládež.⁷²

Narodil se do rodiny krejčího Jana Tomečka a jeho druhé ženy Anny Dohnalíkové. Byl nejstarším z pěti sourozenců z tohoto manželství, jeho otec měl z předchozího manželství ještě tři další děti. Jan Tomeček měl rád vážnou hudbu a svůj zájem přenesl i na syna Jaromíra. Bral ho s sebou na koncerty do Brna nebo do Olomouce, na skladby tehdy vycházejících autorů, Richarda Strausse, Gustava Mahlera nebo Leoše Janáčka. Sám Jaromír Tomeček rád vzpomínal na koncert Mascaniho v Brně, nebo hudbu Mahlera v Olomouci. Jeho vztah k hudbě se také později promítl do jeho tvorby.

Můžeme předpokládat, že inspiraci ke psaní přírodní prózy získal Tomeček až po svém pobytu na Podkarpatské Rusi. Podle Sylvie Bartůškové jsou však kořeny jeho tvorby v rodině a jeho výchově. Tomeček často vyrážel s rodinou na výlety do okolí Kojetína nebo Uherského Hradiště. Později mu rodiče dovolovali, aby se toulal sám, čehož rád využíval. Někdy přizval kamarády na dobrodružnou výpravu do chřibských lesů nebo na hrad Buchlov. Tato záliba mu vydržela až do dospělosti, kdy se pořád rád toulal a snažil se všemu přijít na kloub.⁷³

⁷² TOMEČEK, Jaromír. *Slovník české literatury* [online]. [cit. 2018-07-01].

Dostupné z: <http://www.slovníkeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=444>

⁷³ JELÍNKOVÁ, Zlataše. *Proměny pohledu na přírodu v próze Jaromíra Tomečka*. Brno, 2012. Bakalářská práce. Filozofická fakulta na Masarykově univerzitě v Brně. Vedoucí práce Mgr. Luisa Nováková Ph.D. [cit. 30.06.2018].

Dostupné z: https://is.muni.cz/th/361213/ff_b/Promeny_pohledu_na_prirodu_v_proze_Jaromira_Tomecka.pdf

Středoškolské studium absolvoval na klasickém gymnáziu v Kroměříži a po maturitě v roce 1925 začal studovat na Právnické fakultě v Brně. Po dvou semestrech však studium přerušil a v roce 1926 odešel na Podkarpatskou Rus, do Mukačeva, kde žila jeho nevlastní sestra s manželem.

Navštěvoval notářskou školu v Bratislavě a po jejím úspěšném ukončení se stal notářem v Dercenu, od roku 1930 v Lalově a nakonec se v roce 1934 usadil ve Volovém. Zde se seznámil se spisovatelem Ivanem Olbrachtem, Vladislavem Vančurou, Karlem Čapkem a dalšími. V této době také spolupracoval s košickým rozhlasem.⁷⁴

Sylva Bartůšková ve své knize *Jaromír Tomeček* tvrdí, že „o Tomečkově pobytu na Zakarpatsku se neprávem traduje, že autor od počátku dobře snášel místní neutěšené životní podmínky a okamžitě splynul s obyvateli i přírodou. Nikoliv, poznal i beznaděj civilizovaného a kulturního člověka z primitivního živobytí, opuštěnost poslední výspy, strach z živlů a bezohledných pytláků“.⁷⁵

V březnu 1939 byla Podkarpatská Rus zabrána Maďarskem, a tak se Tomeček vrací zpátky na Moravu. Nejdříve do svého rodiště, do Kroměříže, ale v roce 1940 se přestěhoval do Brna, kde se stal úředníkem Zemského úřadu. Po druhé světové válce si dokončil právnická studia a stal se doktorem práv. Od roku 1954-1962 byl redaktorem časopisu *Host do domu* a poté se věnoval už jen literární tvorbě.

Jaromír Tomeček za svůj život získal několik ocenění. V roce 1966 titul zasloužilý umělec a v roce 1988 titul národní umělec. Také dostal Řád práce, ceny nakladatelství Albatros, cenu Československý spisovatel a opakovaně i cenu Jiřího Mahena.

Byl třikrát ženatý a měl dva syny.

Jaromír Tomeček zemřel ve věku úctyhodných 90 let dne 15. července 1997 v Brně.

Do světa literatury Tomeček vstoupil v polovině 30. let 20. století fejetony a črtami. V roce 1934 napsal fejeton *Rozhovor*, který mu vyšel v tisku *Podkarpatské hlasy*.

Mimo jiné přispíval do *Lidových novin* a *Stráži myslivosti*. Na základě jeho črt vznikla jeho první kniha *Vuů se směje*.

Po roce 1945 přispíval do vícero časopisů, mj. například:

- Nový život
- Kultura

⁷⁴ LACINA, Jan a Jiří POLÁČEK, ed. *Odkaz Jaromíra Tomečka*. V Brně: Veronica, 2008.

⁷⁵ BARTŮŠKOVÁ, Sylva. *Jaromír Tomeček*. Praha: Československý spisovatel, 1981. Portréty spisovatelů. S. 35-36

- Literární noviny
- Krásy domova
- Tvorba
- Host do domu
- Plamen
- Věda a život

V brněnském deníku Rovnost a v deníku Práce publikoval zejména fejetony a črty. Tato jeho tvorba pak byla použita v knihách Kameje, Doteky ticha a Závaží času.⁷⁶

Jaromír Tomeček byl jedním ze spisovatelů, kteří pracovali s tématem přírodní prózy. Dalšími autory zabývajícími se tímto tématem byli například Ivan Olbracht, Karel Čapek nebo S. K. Neuman.

Tomečkovu tvorbu můžeme rozdělit do 3 období:

- Podkarpatské – 1934-1947
- Moravské – 1954-1965
- Období od 70. let

Podkarpatské období

O tomto období píše Bartůšková ve svém díle toto: „*prózy vztahující se ke Karpatům charakterizuje mladá bezprostřednost, s jakou Tomeček sděluje své uchvácení a opojení přírodou, i radostné vzrušení při jejím poznávání a vnímání, okouzlený obdiv vzdávající hold jejím krásám, spontánní výraz výpovědi o tomto světě i o sobě, komponovaný v jasné tónině [...] Rozsáhlé prostory pusty s množstvím nejroztodivnějšího vodního ptactva, těžko schůdné horské masívy, nepřehledná hradba lesů, spousta údolí a strží s dravými potoky a říčkami, v nichž se prohánějí nádherné rybí exempláře, poloniny, mámicí za horského léta smysly barevností a vůněmi, i neregulovaný, volný život příslušníků divočiny*“⁷⁷

⁷⁶ TOMEČEK, Jaromír. *Osobnosti.cz: Spisovatelé* [online]. [cit. 2018-07-01].

Dostupné z: <http://www.spisovatele.cz/jaromir-tomecek#cv>

⁷⁷BARTŮŠKOVÁ, Sylva. *Jaromír Tomeček*. Praha: Československý spisovatel, 1981. Portréty spisovatelů. S. 41-42.

Jak už bylo zmíněno, jeho literárním debutem byl soubor próz *Vuší se směje*, který mu vyšel v roce 1944. Jedná se o knihu o zvířatech a přírodních obrazech pro děti.

V tom samém roce napsal román *Stříbrný lipan*, ve kterém se vrátil ke své oblíbené divoké přírodě v Podkarpatské Rusi.

O rok podějí vydal dílo *Ryba a hvězda*, ve kterém znovu opěvuje přírodu, ale tentokrát příběh zasadil na moravské podhůří.

Povídkový soubor *Divní* mu vyšel v roce 1946 a trochu se vymyká jeho dosavadní tvorbě, neboť jeho ústředním motivem není příroda, ale lidé a jejich život na Podkarpatské Rusi. Do tohoto díla promítl i své osobní zážitky ze života.

Posledním dílem tohoto období je kniha *Země zaslíbená* z roku 1947, která je pojata podobně jako *Divní*, kdy příroda není na prvním místě, ale přesto je zde hojně popisována.

Moravské období

Po svém odjezdu z Podkarpatské Rusi Tomeček hodně cestoval po Moravě a své zážitky zužitkoval ve svých dalších dílech. Hlavním tématem těchto děl byl důraz na ochranu životního prostředí a vztah člověka s přírodou. Mnoho knih z tohoto období bylo věnováno dětem.

Jeho prvním dílem z této doby, které bylo zároveň jeho prvním dílem napsaným pro děti, je *Les u řeky* z roku 1954.

O tomto díle Bartůšková (1981, s. 74) píše, že: *„v lese u řeky představovala příroda jakýsi abstraktní model, vytvořený z hlediska pedagogického záměru, aby byla pro malé čtenáře snadno představitelná a aby se v ní pohybovali dětem známí živí tvorové. Krajina se zjednodušila, ale byla tím zbavena konkrétních rysů, stala se prázdným pojmem, ve své obecnosti plochá, ve snaze po typičnosti typičnosti zbavená.*

Člověk žijící v podobných podmínkách musel být nutně jiný než lidé z divočiny. Závislost karpatských horalů byla vystřídána znalostmi přírody člověka-hospodáře, který do ní často zasahoval jako korektor.“⁷⁸

⁷⁸ BARTŮŠKOVÁ, Sylva. *Jaromír Tomeček*. Praha: Československý spisovatel, 1981. Portréty spisovatelů. S. 74

V roce 1956 mu vyšel svazek Věčný hvozd. Příběh je zasazen do Jeseníků a ukazuje přírodu v horách a snahu lidí vracet do ní stromy.

O šest let později mu vyšly tři tituly v jeden rok. Jedná se o Admirála na Dyji, Předjitřní setkání a Jenom vteřiny.

Roku 1964 vydal svůj první lyrický cestopis Zemí révového listu a o rok později Neklid, který se zaměřoval na vztah mezi civilizací a přírodou.

V tomto období mu vyšly ještě další 2 knihy, Smaragdové stopy (1966), což je kniha povídek pro děti a byla vydána k jeho šedesátinám, a román pro děti Marko z roku 1967.

Období od 70. let

Z tohoto období lze vypíchnout jen několik nejzajímavějších děl.

Jako první bych zmínila soubor povídek Divotvorné lovy z roku 1974, některé z nich byly předčítány v televizním seriálu Lovy beze zbraní, další zazněly z rozhlasu a zbytek vyšel v novinách a časopisech.

Dále je tu baladický román Mezi dvěma výstřely (1972), o němž napsala Paní Sylva Bartůšková (1981, s.41-42) toto:

„Mezi dvěma výstřely lze jen částečně počítat k románům oslavujícím zbojnictví jako protispolečenskou vzpouru a pojatým jako lidový mýtus, k románům typu Nikoly Šuhaje loupežníka, ačkoliv se týká stejné lokality a Tomeček vědomě navazuje na Olbrachtovu tradici podobným zpracováním látky – baladičnosti. Autor se tentokrát zamýšlí nad jednáním člověka v mezní situaci, nad příčinami jeho činu a jeho zmarněnými životními šancemi, tak jak je měl možnost sledovat v prostředí, v němž se po první světové válce začaly střetávat dvě kultury, dvě jiné epochy.“⁷⁹

Sám autor na úvod napsal: „Tato zkazka o zbojníkovi byla inspirována některými skutečnými událostmi. Pouze inspirována, nic více.

Nechť tedy pamětníci oněch dob nehledají na těchto stránkách historii, nýbrž vzpomínku, jak žije v mnoha lidských srdcích, pro něž poloniny a hvozdy pod nimi byly boží zemí a lidé v té krajině božími dětmi.“

⁷⁹ BARTŮŠKOVÁ, Sylva. *Jaromír Tomeček*. Praha: Československý spisovatel, 1981. Portréty spisovatelů. S.41-42

Tato skutečná událost se stala v době jeho pobytu na Podkarpatské Rusi, kdy byl svědkem přestřelky mezi lesním dozorcem Maxem Jirouškem a zbojníky, kterou Jiroušek i přes odvoz do nemocnice nepřežil. Tomeček tuto událost popisoval už ve dvou svých dílech, nejdříve v časopisu Stráž myslivosti v roce 1936 a poté v povídce Strach.

V roce 1984 mu vyšel román Hora hoří, který napsal společně se svojí druhou ženou Blankou Štěpánkovou. Jedná se o příběh divočáka, kterého autor zachrání. Kniha je zároveň protestem proti lidskému chování v přírodě.⁸⁰

A nakonec můžeme zmínit několik knížek pro děti

- Když padají hvězdy (1980)
- Labutí oblaka (1980)
- Ptačí příběhy (1983)
- Zlatá mandragora (1990)

V posledních letech své tvorby vydal Tomeček pět souborů, které obsahovaly jeho vzpomínky.

- Ne ohněm a mečem
- Budiž světlo
- Minutová dramata (vyšla v roce jeho devadesátin)
- Záhady divočiny
- Dobrodružné lovy

Minutová dramata vyšla v roce Tomečkových devadesátin a Dobrodružné lovy vyšly až v roce 1997 k uctění autorovy památky. Dále měly vyjít ještě dva tituly, Měsíc se zastavil nad ráztkou a Revír života a smrti, ale nakonec k tomu nedošlo.

Překlady, sborníky

Některé Tomečkovy knihy byly vydány vícekrát ve dvou souborných edicích⁸¹. Edice Knihy Jaromíra Tomečka, která má 6 svazků, a Knihy Jaromíra Tomečka pro mládež, která má 10 svazků. Jedná se o knihy:

- Vuí se směje

⁸⁰ LACINA, Jan a Jiří POLÁČEK, ed. *Odkaz Jaromíra Tomečka*. V Brně: Veronica, 2008.

⁸¹ LACINA, Jan a Jiří POLÁČEK, ed. *Odkaz Jaromíra Tomečka*. V Brně: Veronica, 2008.

- Stříbrný lipan
- Věčný hvozd
- Admirál na Dyj
- Jenom vteřin
- Smaragdové stop
- Mark
- Hora hoř

Tyto knihy byly přeloženy do pěti cizích jazyků, například *Stříbrný lipan* do slovenštiny, polštiny a maďarštiny. *Mezi dvěma výstřely* do ukrajinštiny a ve slovenštině a němčině vyšlo několik výborů.

Vznikly i české výbory:

- Na slunné stezce (1935)
- Zelená ozvěna (1939)
- Vlka živí nohy (1965)
- Prales nekvete růžemi (1967)
- Lovy beze zbraní (1976)
- S nebem nad hlavou (1985)

3.1 Tomeček jako překladatel

Jaromír Tomeček přeložil dvě maďarské hry. *Liliom* od Ference Molnára, který byl zmíněný již dříve a *Liliomfi* od Ede Szigligetiho.

Nabízí se otázka, proč Tomeček přeložil právě tyto hry, které mají tak podobný název. O této shodě jsme mluvily i s paní Malíkovou, s odstupem času se však můžeme jen dohadovat, zda jde o náhodu nebo záměr. Z jeho korespondence s paní Malíkovou vyplývá, že drama *Liliomfi* přeložil pro brněnské divadlo bratří Mrštíků⁸². Už však není jisté, proč

⁸² JAKEŠ, Petr. *Muzikál v Brně se zaměřením na Městské divadlo Brno*. Brno, 2010. Diplomová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně. Vedoucí práce Mgr. Viktor Pantůček. [cit. 01.07.2018]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/74577/ff_m/Muzikal_v_Brne_se_zamerenim_na_Mestske_divadlo_Brno.pdf

přeložil i drama Liliom a můžeme se pouze domýšlet, že mu například poslali z Maďarska špatnou hru a tuto záměnu zjistil až po přeložení, a proto přeložil i druhou z těchto her.

Liliomfi nemá kromě toho, že jde rovněž o drama, s dramatem Liliom nic společného. Vznikla ve čtyřicátých letech 19. století a patří dodnes k maďarským klasickým divadelním hrám. Liliomfi je konverzační komedie od maďarského dramatika Ede Szigligetiho z roku 1849.

Pro potřeby případné divadelní inscenace uvádím i stručné informace o autorovi a synopsi této zcela odlišné divadelní hry.

3.1.1. Život a dílo Ede Szigligetiho

Ede Szigligeti⁸³ se narodil 8. března 1814 ve Velkém Varadíně v Uhrách (v současné době Oradea v Rumunsku) jako József Ede Szathmáry. Rodiče z něj chtěli mít kněze, avšak on chtěl být doktorem. Nakonec začal studovat na inženýra. I přesto ho to stále táhlo k divadlu a 15. srpna 1834 se postavil, i přes protesty svého despotickeho otce, na prkna, která znamenají svět, v divadle v Budapešti.

To jeho otce velice rozzuřilo a zakázal mu užívat rodné jméno. József tedy začal používat jméno Ede Szigligeti podle hrdiny románu Sándora Kisfaludyho.

Szigligeti se postupně vypracoval z herce až k řediteli Národního divadla v Pešti.⁸⁴ Během svého tvůrčího období napsal více než 100 divadelních her. V roce 1840 byl zvolen členem Akademie a v roce 1845 vstupuje do Kisfaludyho společnosti. V tomto období se Ede Szigligeti stává vedoucím maďarským dramatikem. Tři z jeho her byly hrány maďarským národním divadlem, desítky dalších pak do svého repertoáru zařadily významné maďarské scény. V polovině devatenáctého století se díky své práci stává jakýmsi mentorem pro mnoho mladých, začínajících maďarských autorů.

Z jeho bohaté dramatické tvorby patří k nejúspěšnějším historické drama Gritti (1844), lidové drama Obrácení Pála Beldiho (1856) nebo společenské drama Stíny světla (1865).

Nejvíce se však proslavil svými komediemi, u kterých rád vymýšlel různé komplikace děje. Sem lze zařadit např. Tři příkazy manželství (1850), Mamma (1857), Království ženy (1862) a také frašku Liliomfi (1849). Několik z jeho her bylo přeloženo do němčiny.

⁸³ SZIGLIGETI, Ede. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Ede_Szigligeti

⁸⁴ KOPÁČOVÁ, Ludmila. *Slovník světových dramatiků: maďarští autoři*. Praha: Divadelní ústav, 1972. s. 82-83

Ede Sziglieti byl mimo vlastní tvorbu zároveň i překladatelem. Přeložil například Shakespearova Richarda III.

Synopse hry Liliomfi⁸⁵

První dějství

Hlavní postavou hry je mladík ze zámožné rodiny, který po studiích uteče ke kočovným hercům a přijme jméno Liliomfi. Společnost herců se zastavuje v Koložváru, kde žije slečna Maryška se svou vychovatelkou Kamilou. Zde začíná Sziglietiho škodolibý smysl pro humor, protože Liliomfi s Maryškou se do sebe zamilují, ale zároveň se do Liliomfiho zamiluje i Kamila a myslí si, že je její láska opětována.

Do města přijede pan profesor Szilvai, který je pěstounem osiřelé Maryšky. Jak se dozvíme, Maryščin otec byl kamarád pana profesora a ten u jeho smrtelného lože slíbil, že se mu o jeho dceru postará. Jenže to se nelíbilo jeho manželce, a tak musel Maryšku poslat pryč a staral o ni potají.

Nyní je vdovec, a proto se rozhodl, že je čas přivést Maryšku zpátky do Varadína a provdat ji za svého synovce. Zjistí, že si chce Maryšku vzít Liliomfi a chce ho donutit, aby se jí vzdal. Neví však, že Liliomfi je jeho nezdárným synovcem. Ten to zjistí těsně před jejich rozhovorem, nastrčí místo sebe kamaráda Szelemfiho, který se Maryšky ochotně a samozřejmě za peníze vzdá a Liliomfi mezitím řekne Maryšce, že může s profesorem odjet a sejdou se doma.

Druhé dějství

Zde se začíná odehrávat další příběh zamilované dvojice. V hospodě v Telegdu pracuje Erži, dcera hostinského Kányay a Ďuri, číšník, kterému zároveň dluží Liliomfi. Ti dva se chtějí vzít, ale Eržičin otec jim nepřeje, chce, aby si jeho dcera vzala syna majitele hotelu, Adolfa Schwarze, který má brzy přijet.

⁸⁵ SZIGLIGETI, Ede. *Liliomfi: komedie o 3 dějstvích*. Přeložil Jaromír TOMEČEK. Praha: Dilia, 1972. ISBN (Brož.).

Do jejich hospody přijede Liliomfi s kamarádem Szelemfim. Nejdříve zkoušejí hrát na Eržiku divadlo, že Liliomfi je hrabě a Szelemfi jeho sluha. Málem jim to projde, ale Ďuri je prokoukne. Když Liliomfi přizná, že nemá peníze a může mu dát jen své šaty, Ďuri odmítne a dluh mu promine. Liliomfi se mu chce nějak odvděčit, a tak mu přislíbí pomoc ve věci Eržiky a jejího budoucího nápadníka.

Když zjistí, že Kányay neví, jak vypadá syn hoteliéra, rozhodne se za něj vydávat a budoucího zetě mu znechutit. Liliomfiho výkon je tak uvěřitelný, až se hostinský rozhodne, že se jeho dcera rozhodně za hoteliérova syna neprovdá. V tu chvíli samozřejmě přijíždí pravý Adolf a nastává další z komických situací, kdy je Adolf označen jako Liliomfi a nakonec vyhozen z hostince.

K hostinci přijíždějí profesor Szilvai s Maryškou. Liliomfi se rychle převlékne za číšníka místo Ďuriho, aby ho nepoznali. Profesor si u něj objedná dva pokoje a když na chvíli odejde z místnosti, Liliomfi Maryšce odhalí svůj převlek.

Třetí dějství

Liliomfi obsluhuje profesora s Maryškou u oběda jako jejich číšník. Naschvál se před nimi zmíní, že tu světoznámý herec Liliomfi projížděl. Profesor se bojí, že by mohl Maryšku unést, a proto se domluví s Eržikou, že ji bude bavit, až si on půjde lehnout.

Dívky se začnou bavit o číšníkovi, bohužel každá z nich myslí toho svého, a proto Maryška dojde k mylnému závěru, že jí je Liliomfi nevěrný s Eržikou. Pohádá se s Liliomfim a v tu chvíli ho podle hlasu pozná profesor. Ten si však myslí, že tu byl Liliomfi celou dobu zaměstnaný jako číšník a řekne to hostinskému. Ten je nadšený z vidiny bohatého ženicha a svolí, aby si Eržika vzala číšníka, do kterého se však zpátky vtělil Ďuri. Tak spolu tito dva odchází na faru se vzít.

V tu chvíli přijíždí do hostince dříve vyhozený Adolf Schwarz s otcem. Připleťe se k tomu Liliomfi a tak je Adolf i s otcem znovu vyhozen z hospody a Liliomfi se pak přizná hostinskému, že mu celou dobu lhal, že to na něj navlékli, aby si Ďuri mohl vzít Eržiku a vymyslí si, že celý tento nápad byl profesora, který není profesor, ale jejich ředitel. A tak se hostinský vrhne za přítomnosti opilých policistů na profesora. Nakonec se vysvětlí, že profesor je opravdu profesor a že Eržiku si nevezl Liliomfi, ale obyčejný číšník Ďuri.

Nakonec se strýčkovi odhalí i Liliomfi, dostanou s Maryškou požehnání k svatbě, ale rozhodnou se vzdát se peněz a zůstat u divadla.

Během celého příběhu se snaží vychovatelka Kamila najít Szelemfiho, o kterém si myslí, že je ředitelem divadla, a chce se mu vnutit jako herečka. Na konci, po odmítnutí páru vrátit se zpátky s profesorem domů, vztáhne Szilvaiho slova na sebe, myslím si, že si ji chce vzít, a tak ho odtáhne pryč.

3.1.2. Filmové zpracování Lilomfiho

Podle předlohy Liliomfi vznikl v roce 1955 maďarský celovečerní film.⁸⁶ Na režisérskou židličku usedl Károly Makk, který se později stal významným režisérem. Hlavní role si zde zahráli Iván Darvas a Marianne Krencsey.⁸⁷

3.1.3. Divadelní zpracování hry Liliomfi v Čechách

U nás byla tato divadelní hra zinscenována vícekrát.

Úplně poprvé se u nás hrála v roce 1956 v Městských divadlech pražských. Hlavní roli zde ztvárnil Josef Bek.⁸⁸

Jak bylo výše zmíněno, Tomeček přeložil Liliomfiho pro Divadlo bratří Mrštíků v Brně. Inscenace zde měla premiéru 9. ledna 1971 a režíroval ji Pavel Rimský. Hlavní role si zahráli Jaroslav Kuneš a Marcela Dürrová.⁸⁹

Ve Východočeském divadle v Pardubicích měla hra premiéru 6. března 1971. Hlavní role zde ztvárnili Petr Patera a Zdena Bittlová, která je v divadle aktivní dodnes.⁹⁰

Právě díky tomuto představení se nejspíše režisér Vildman rozhodl přejmenovat hru Liliom na Baladu od kolotoče. Nejen, že se představení hrála ve stejném roce, ale navíc ve městech, která od sebe nejsou moc vzdálená.

⁸⁶ Liliomfi (1955) | ČSFD.cz. [online]. Copyright © Mafilm [cit. 01.07.2018].

Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/90726-liliomfi/prehled/>

⁸⁷ Liliomfi (1955) - IMDb. IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb [online]. Copyright © [cit. 01.07.2018].

Dostupné z: <https://www.imdb.com/title/tt0047180/>

⁸⁸ Liliomfi. Virtuální studovna Divadelního ústavu - O projektu [online]. [cit. 01.07.2018].

Dostupné z: <http://vis.idu.cz/ProductionDetail.aspx?id=32444&mode=0>

⁸⁹ JAKEŠ, Petr. *Muzikál v Brně se zaměřením na Městské divadlo Brno*. Brno, 2010. Diplomová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně. Vedoucí práce Mgr. Viktor Pantůček. [cit. 01.07.2018].

Dostupné z: https://is.muni.cz/th/74577/ff_m/Muzikal_v_Brne_se_zamerenim_na_Mestske_divadlo_Brno.pdf

⁹⁰ LILIOMFI | Východočeské divadlo Pardubice. HOME | Východočeské divadlo Pardubice [online]. [cit. 01.07.2018]. Dostupné z: <http://www.vcd.cz/inscenace/liliomfi>

V roce 1972 měla hra premiéru v Národním divadle moravskoslezském, konkrétně v budově Divadla Jiřího Myrona. Režisérem této hry byl Mojmír Vyoral.⁹¹ V tomtéž divadle měla hra premiéru v roce 1993 a režisérem byl Rudolf Vedral.⁹²

V roce 2002 si hru nastudoval soubor z městského divadla v Kladně. Ten si vybral upravenou verzi z roku 1971, kdy text přeložil Jaromír Tomeček, úpravu a texty provedl Ivo Fisher a hudbu složil Ladislav Štacl. Hlavní roli Liliomfiho si zahrál Ondřej Kavan.⁹³

Nejnovější ztvárnění této hry je z roku 2008, hrálo se v Divadle konzervatoře Praha.⁹⁴

⁹¹ LILIOMFI | Opereta / Muzikál | Národní divadlo moravskoslezské. [online]. Copyright © 2010 [cit. 01.07.2018]. Dostupné z: <https://www.ndm.cz/cz/opereta-muzikal/inscenace/1148-liliomfi/>

⁹² LILIOMFI | Opereta / Muzikál | Národní divadlo moravskoslezské. [online]. Copyright © 2010 [cit. 01.07.2018]. Dostupné z: <https://www.ndm.cz/cz/opereta-muzikal/inscenace/437-liliomfi/>

⁹³ Liliomfi - Městské divadlo Kladno. *Městské divadlo Kladno | Domů* [online]. Copyright © 2018 Divadla Kladno s.r.o. [cit. 01.07.2018]. Dostupné z: <https://www.divadlokkladno.cz/cz/divadlo/inscenace-liliomfi-144>

⁹⁴ Liliomfi. *Virtuální studovna Divadelního ústavu - O projektu* [online]. Dostupné z: <http://vis.idu.cz/ProductionDetail.aspx?id=24047&mode=0>

Závěr

Na závěr své bakalářské práce, jejímž tématem byla hra Liliom, od překladu k inscenaci této hry v Klicperově divadle, bych ráda shrnula průběh jejího vzniku a zhodnotila dosažení cíle, jež vyplývá ze samotného zadání. K dosažení tohoto cíle bylo třeba získat všechny možné dostupné materiály, které jsou v Čechách k sehnání, neboť Liliom je hra maďarská, a tudíž k ní a jejímu autorovi neexistuje skoro žádná odborná ani jiná literatura.

Nejdříve jsem tedy začala tím nejjednodušším, a proto jsem v první kapitole rozebrala život a dílo maďarského spisovatele Ference Molnára, autora hry Liliom. Tato část obsahuje i podkapitoly, ve kterých jsem se podívala na jiné Molnárovy hry, které byly přeloženy do češtiny a uvedeny v našich divadlech.

Další část mé práce je nejdůležitější, zabývá se přímo dílem Liliom. Získat překlad této hry bylo jednoduché, bohužel vydaná verze nakladatelstvím je upravená, a tak jsem chtěla získat originální překlad od pana Tomečka, respektive z jeho pozůstalosti, která je uložena v Památníku národního písemnictví. Nedostala jsem však svolení od jeho dědice, z korespondence s paní Malíkovou však vyplynulo, že se původní originál ztratil. Neměla jsem tedy nejdříve možnost zjistit, jak velká byla úprava provedená Gerikem Císařem. Nakonec se mi podařilo najít další překlad do češtiny, tentokrát od spisovatele Karla Maška, s kterým jsem měla možnost srovnávat.

K této části patří několik podkapitol, v těch prvních se mohou čtenáři dočíst o různých zpracováních této hry jako jsou film nebo muzikál, o kterých však neexistuje žádná literatura, proto jsem velice často musela čerpat z internetových zdrojů. Po rozebrání těchto žánrů jsem se zaměřila na samotné Klicperovo divadlo a osobnost Miroslava Vildmana, který zde hru Liliom zinscenoval.

Podkapitola s názvem Otázka překladu divadelního scénáře mi přijde velice důležitá, neboť jsem v ní porovnávala Tomečkův upravený překlad s přímým překladem Karla Maška. Vzhledem k informaci, že si Císař upravil všechny dialogy podle sebe, jsem očekávala přidané rozhovory nebo rovnou celé scény. Naopak se ukázalo, že Císař mnoho scén vyškrtl a dialogy pouze zkrátil. Mohla jsem sice porovnávat pouze dva obrazy ze sedmi, neboť zbytek se neuchoval, ale i přesto lze říci, že se upravený překlad Gerika Císaře nejspíše od originálu příliš neliší.

Vzhledem k tomu, že měla hra premiéru v roce 1971 a neexistují tím pádem žádné jiné podklady kromě vzpomínek zúčastněných, fotek, programu a recenzí, zaměřila jsem se v poslední podkapitole této části právě na zmíněné recenze. Pouze z nich si můžeme zpětně udělat obraz o vytvořené inscenaci a jejím úspěchu.

Závěrečná kapitola se věnuje Jaromíru Tomečkovi, českému spisovateli a překladateli hry Liliom. Nejdříve se zaměříme na jeho život a prozaickou tvorbu, která je rozdělená do třech podkapitol. Poté se podíváme na Tomečka jako na překladatele, neboť nepřeložil pouze hru Liliom, ale i drama Liliomfi, jehož autora a samotné dílo si přiblížíme v posledních podkapitolách této práce.

Po opětovném přečtení názvu mé bakalářské práce, který mi zároveň určil cíl, ke kterému bych měla dojít, sama hodnotím, že se mi podařilo stanoveného dosáhnout. I přes obtíže se sháněním materiálů se mi podařilo získat a porovnat oba české překlady hry Liliom. Zjistila jsem, jakým způsobem se tento titul dostal do Klicperova divadla k rukám režiséra Miroslava Vildmana a díky recenzím i to, jaký výkon podali herci a jaká byla celková úspěšnost této inscenace. Dle mého názoru se jedná o text, který si může přečíst nejen laik s pouhým zájmem o divadlo a divadelní představení, ale může posloužit i jako pomůcka pro vytvoření nového ztvárnění této hry.

SUMMARY

This bachelor thesis deals with theater play *Liliom*, which is known under the name *Balada od kolotoče*. The thesis is divided into three main chapters. In the first chapter we focused on the author of the play Ferenc Molnár, his life and his work. This section contains subchapters that list other games that have been played in the Czech Republic. In the second chapter, which is most important, we described the game *Liliom*, its translation and various kinds of processing such as film, musical or theater performances. This work also deals with two types of translation. The first one is from Jaromír Tomeček, which is adapted and the second from the writer Karel Mašek. Here we can see how big adjustments have been made. According to Jaromír Tomeček's translation, *Liliom*'s performance was performed at Klicper's Theater. In the last part, we looked at Jaromír Tomeček, translator of the game. First at all, we have approached his life and his work, because he wrote natural prose and then his translator career. We also mentioned his next translation, *Liliomfi*.

We also could read reviews and critics for theater performances at Klicper's Theater and S.K. Neumann's Theater. These articles show that the game was successful, the actors in the main roles were good and every critic liked the music.

SEZNAM LITERATURY

Prameny:

MOLNÁR, Ferenc. *Balada od kolotočů: sentimentální hra (Liliom)*. Praha: Dilia, 1971. ISBN neuvedeno

MOLNÁR, Ferenc. *Chlapci z Pavelské ulice*. 4. vyd., V Terran 1. vyd. Praha: Terran, 2013. ISBN 978-80-902725-3-8.

SZIGLIGETI, Ede. *Liliomfi: komedie o 3 dějstvích*. Přeložil Jaromír Tomeček. Praha: Dilia, 1972. ISBN neuvedeno

Sekundární literatura a jiné:

ALBERTOVÁ, Helena. *Karel Zmrzlý*. V Praze: Institut umění - Divadelní ústav, 2017. Osobnosti české scénografie. ISBN 978-80-7008-387-1.

BARTUŠKOVÁ, Sylva. *Jaromír Tomeček*. Praha: Československý spisovatel, 1981. Portréty spisovatelů. ISBN neuvedeno

DOROVSKÝ, Ivan, Vlasta ŘEŘICHOVÁ a Athena ALCHAZIDU. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež*. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-314-5.

GREGAR, Alexandr. *Divadlo v Hradci Králové: (od nejstarších dob po současné Klicperovo divadlo)*. Hradec Králové: Garavin, 2016. ISBN 978-80-906431-0-9.

KOPÁČOVÁ, Ludmila. *Slovník světových dramatiků: maďarští autoři*. Praha: Divadelní ústav, 1972. ISBN neuvedeno

LACINA, Jan a Jiří POLÁČEK, ed. *Odkaz Jaromíra Tomečka*. V Brně: Veronica, 2008. ISBN 978-80-904109-3-0.

POTUČEK, Jakub. *Hradec Králové: architektura a urbanismus 1895-2009*. Hradec Králové: Muzeum východních Čech ve spolupráci s vydavatelstvím Garamon, [2009]. ISBN 978-80-86472-42-3.

RÁKOS, Petr. *Slovník spisovatelů: Maďarsko*. Praha: Odeon, 1971. ISBN neuvedeno

Internetové zdroje:

ADAMCOVÁ, Eva. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01].

Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Eva_Adamcová

A Trip to Paradise (1921) - IMDb. *IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb* [online]. Copyright © [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <https://www.imdb.com/title/tt0012779/>

BLÁZNIVÉ NŮŽKY | Východočeské divadlo Pardubice. *HOME | Východočeské divadlo Pardubice* [online]. [cit. 30.06.2018].

Dostupné z: <http://www.vcd.cz/inscenace/blaznive-nuzky>

Carousel (1956) - IMDb. *IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb* [online]. Copyright © [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <https://www.imdb.com/title/tt0049055/>

CAROUSEL. *Český muzikálový server* [online]. Copyright ©2018 Musical.cz [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <http://www.musical.cz/recenze-reportaze/carousel/>

CAROUSEL (film). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01].

Dostupné z: [https://en.wikipedia.org/wiki/Carousel_\(film\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Carousel_(film))

CAROUSEL (Kolotoč). *MUSICAL MEDIA* [online]. [cit. 2018-07-01].

Dostupné z: <http://www.musicalmedia.cz/katalog/carousel-kolotoc:a23.htm>

CAROUSEL (musical). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01].

Dostupné z: [https://en.wikipedia.org/wiki/Carousel_\(musical\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Carousel_(musical))

Comedy Theatre of Budapest. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01].

Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Comedy_Theatre_of_Budapest

DbČAD - *Databáze českého amatérského divadla (amatérské divadlo v ČR)* [online].

[cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <http://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=txt&id=9387>

Divadlo Jiřího Myrona | Národní divadlo moravskoslezské. [online]. Copyright © 2010

[cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <https://www.ndm.cz/cz/stranka/24-divadlo-jiriho-myrona.html>

DOBŘÁ VÍLA | Činohra | Národní divadlo moravskoslezské. [online]. Copyright © 2010

[cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <https://www.ndm.cz/cz/cinohra/inscenace/2512-dobra-vila/>

ĎÁBEL | Činohra | Národní divadlo moravskoslezské. [online]. Copyright © 2010

[cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <https://www.ndm.cz/cz/cinohra/inscenace/3041-dabel/>

Gardový poručík | Činohra | Národní divadlo moravskoslezské. [online]. Copyright © 2010 [cit. 30.06.2018].

Dostupné z: <https://www.ndm.cz/cz/cinohra/inscenace/2845-gardovy-porucik//>

Gardový poručík, Národní divadlo Brno. *Národní divadlo Brno* [online]. Copyright © 2001 [cit. 30.06.2018].

Dostupné z: <http://www.ndbrno.cz/modules/theaterarchive/?h=inscenation&a=detail&id=8494>

Gardový poručík. *Virtuální studovna Divadelního ústavu - O projektu* [online].

[cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <http://vis.idu.cz/ProductionDetail.aspx?id=25982&mode=0>

HART, Gabriel. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01].

Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Gabriel_Hart

HERZINA, Vítek. *Díl osmnáctý: Generálový týden*. [online]. Divadelní mosty, 2014. [cit. 30.06.2018].

Dostupné z: http://www.divadlo-most.cz/magazin/archiv/2014_10/krok_za_krokem.html

HLAVATÝ, Vladimír. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01].

Dostupné z: http://www.wikiwand.com/cs/Vladim%C3%ADr_Hlavat%C3%BD

JAKEŠ, Petr. *Muzikál v Brně se zaměřením na Městské divadlo Brno*. Brno, 2010. Diplomová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně. Vedoucí práce Mgr. Viktor Pantůček. [cit. 01.07.2018].

Dostupné z:

https://is.muni.cz/th/74577/ff_m/Muzikal_v_Brne_se_zamerenim_na_Mestske_divadlo_Brno.pdf

JELÍNKOVÁ, Zlatuše. *Proměny pohledu na přírodu v próze Jaromíra Tomečka*. Brno, 2012. Bakalářská práce. Filozofická fakulta na Masarykově univerzitě v Brně. Vedoucí práce Mgr. Luisa Nováková Ph.D. [cit. 30.06.2018]. Dostupné z:

https://is.muni.cz/th/361213/ff_b/Promeny_pohledu_na_prirodu_v_proze_Jaromira_Tomecka.pdf

KARÁSEK, Adam. *Dramaturg v českém a hollywoodském filmovém průmyslu*. Zlín, 2017. Bakalářská práce. Fakulta multimediálních studií na UTB ve Zlíně. Vedoucí práce MgA. Irena Kocí. [cit. 30.06.2018]. Dostupné z:

https://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/40649/kar%C3%A1sek_2017_dp.pdf?sequence=1&isAllowed=y

KONVICOVÁ, Petra. *Technická příprava inscenace*. Brno, 2016. Bakalářská práce. Divadelní fakulta na JAMU v Brně. Vedoucí práce doc. Mgr. Jan Kolegar [cit. 30.06.2018].

Dostupné z: https://is.jamu.cz/th/r5bsn/BP_KonvicovaPetra_skcb2.pdf

Liliom (1934 film). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01].

Dostupné z: [https://en.wikipedia.org/wiki/Liliom_\(1934_film\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Liliom_(1934_film))

Liliom (1934) | Zajímavosti | ČSFD.cz. *Česko-Slovenská filmová databáze | ČSFD.cz* [online]. Copyright © 2001 [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/5609-liliom/zajimavosti/?type=film>

Liliom. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Liliom>

Liliom, Národní divadlo Brno. *Národní divadlo Brno* [online]. Copyright © 2001 [cit. 30.06.2018].

Dostupné z:

<http://www.ndbrno.cz/modules/theaterarchive/?h=inscenation&a=detail&id=8155>

Liliom (1934 film). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01].

Dostupné z: [https://en.wikipedia.org/wiki/Liliom_\(1934_film\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Liliom_(1934_film))

Liliomfi (1955) | ČSFD.cz. [online]. Copyright © Mafilm [cit. 01.07.2018].

Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/90726-liliomfi/prehled/>

Liliomfi (1955) - IMDb. *IMDb - Movies, TV and Celebrities - IMDb* [online]. Copyright © [cit. 01.07.2018]. Dostupné z: <https://www.imdb.com/title/tt0047180/>

Liliomfi - Městské divadlo Kladno. *Městské divadlo Kladno | Domů* [online]. Copyright © 2018 Divadla Kladno s.r.o. [cit. 01.07.2018].

Dostupné z: <https://www.divadlokladno.cz/cz/divadlo/inscenace-liliomfi-144>

LILIOMFI | Opereta / Muzikál | Národní divadlo moravskoslezské. [online]. Copyright © 2010 [cit. 01.07.2018]. Dostupné z: <https://www.ndm.cz/cz/opereta-muzikal/inscenace/437-liliomfi/>

LILIOMFI | Opereta / Muzikál | Národní divadlo moravskoslezské. [online]. Copyright © 2010 [cit. 01.07.2018].

Dostupné z: <https://www.ndm.cz/cz/opereta-muzikal/inscenace/1148-liliomfi/>

LILIOMFI | Východočeské divadlo Pardubice. *HOME | Východočeské divadlo Pardubice* [online]. [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <http://www.vcd.cz/inscenace/liliomfi>

Liliomfi. *Virtuální studovna Divadelního ústavu - O projektu* [online]. [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <http://vis.idu.cz/ProductionDetail.aspx?id=32444&mode=0>

Liliomfi. *Virtuální studovna Divadelního ústavu - O projektu* [online]. [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <http://vis.idu.cz/ProductionDetail.aspx?id=24047&mode=0>

MOLNÁR, Ferenc. *Www.fdb.cz* [online]. c2003 [cit. 01.07.2018].

Dostupné z: <https://www.fdb.cz/lidi-zivotopis-biografie/224855-ferenc-molnar.html>

MOLNÁR, Ferenc. In: *Cultura* [online]. 2013 [cit. 2018-07-01].

Dostupné z: <http://cultura.hu/kultura/molnar-ferenc-a-liliom/>

Moravské divadlo Olomouc | Moravské divadlo. *Moravské divadlo Olomouc | Moravské divadlo* [online]. Copyright © 2018 Moravské divadlo Olomouc [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <http://www.moravskedivadlo.cz/>

Národní divadlo Brno. *Národní divadlo Brno* [online]. Copyright © 2001 [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <http://www.ndbrno.cz/o-divadle>

OLYMPIE. *Virtuální studovna Divadelního ústavu - O projektu* [online]. [cit. 30.06.2018]. Dostupné z: <http://vis.idu.cz/ProductionDetail.aspx?id=40735&mode=00>

- OUBRAM, Stanislav. *Díl čtvrtý: První čtená zkouška*. [online]. Divadelní mosty, 2013. [cit. 30.06.2018].
Dostupné z: http://www.divadlo-most.cz/magazin/archiv/2013_04/krok_za_krokem.html
- PETRÁŠ, Aleš. *Díl dvacátý: Děníera*. [online]. Divadelní mosty, 2014. [cit. 30.06.2018].
Dostupné z: http://www.divadlo-most.cz/magazin/archiv/2014_12/krok_za_krokem.html
- PIN, Jana, HERZINA, Víték. *Díl jedenáctý: Inspice*. [online]. Divadelní mosty, 2014. [cit. 30.06.2018].
Dostupné z: http://www.divadlo-most.cz/magazin/archiv/2014_01/krok_za_krokem.html
- PRAŽÁK, Richard. *Madáchova Tragédie člověka a další maďarské činohry na brněnském Národním divadle v letech 1884-1918*. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně. [cit. 30.06.2018].
Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/122013/SpisyFF_251-1984-1_5.pdf?sequence=1
- PĚTÍK, Michal. *Díl druhý: Výběr textu*. [online]. Divadelní mosty, 2013. [cit. 30.06.2018].
Dostupné z: http://www.divadlo-most.cz/magazin/archiv/2013_02/krok_za_krokem.html
- SZIGLIGETI, Ede. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01].
Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Ede_Szigligeti
- SVOBODOVÁ, Eva. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01].
Dostupné z: http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Svobodov%C3%A1,_Eva
- Theatre Guild. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2018-07-01].
Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Theatre_Guild
- TOMEČEK, Jaromír. *Osobnosti.cz: Spisovatelé* [online]. [cit. 2018-07-01]. Dostupné z: <http://www.spisovatele.cz/jaromir-tomecek#cv>
- TOMEČEK, Jaromír. *Slovník české literatury* [online]. [cit. 2018-07-01]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=444>
- VODOCHODSKÁ, Tereza. *Divadlo Vítězného února v období tzv. normalizace 1968-1989*. Brno, 2016. Diplomová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně. Vedoucí práce Mgr. Libor Vodička, Ph.D. [cit. 30.06.2018].
Dostupné z: https://is.muni.cz/th/i9sel/Diplomova_prace.txt

Archivní dokument:

Literární archiv Památníku národního písemnictví. Mašek Karel (pseud. Fa Presto), i.č. 1064. Rukopisy vlastní; překlady; Molnár Fr.: Liliom. Překlad divadelní hry z němčiny (dle zpracování Alfreda Polgara), rkp., 71 list

Časopisecké zdroje:

Balada o služce. *Pochodeň*. Hradec Králové, 1971, roč. 60, č. 244, 14. 10 1971, s. 5. ISSN 1801-2868

FUCHS, Aleš. Angažovaná tvorba. *Práce*. Praha, 1971, roč. 27, 26. 11. 1971, s. 6. ISSN 0231-6374

HROUDA, Vladimír. Balada o životě. *Rudé právo*. Praha, 1975 (výstřížek z fondu Divadelního ústavu v Praze Divadlo S. K. Neumanna – Balada od kolotoče) ISSN 0032-6569

Kolotočová balada nezestárla. *Lidová demokracie*. Praha, 1975. (výstřížek z fondu Divadelního ústavu v Praze Divadlo S. K. Neumanna – Balada od kolotoče) ISSN 0323-1143

MALÍKOVÁ, Nina: Miroslav Vildman (30.10. 1937 – 27.9. 1991) , *Amatérská scéna* 2, 1992. ISSN 0002-6786

MIŇOVSKÁ, Jana. Balada od kolotoče. *Večerní Praha*. Praha, 1975 (výstřížek z fondu Divadelního ústavu v Praze Divadlo S. K. Neumanna – Balada od kolotoče) ISSN 0862-6855

Molnárova sociální balada. *Tvorba*. Praha, 1975. (výstřížek z fondu Divadelního ústavu v Praze Divadlo S. K. Neumanna – Balada od kolotoče) ISSN 0139-5513

ROUČEK, Rudolf. Návštěva hradeckého divadla. *Večerní Praha*. Praha, 1972, roč. 18, č. 47, s. 6. ISSN 0862-6855

TŮMA, Martin. Molnárova sociální balada. *Tvorba*. Praha, 1971, č. 49, s. 15. ISSN 0139-5513

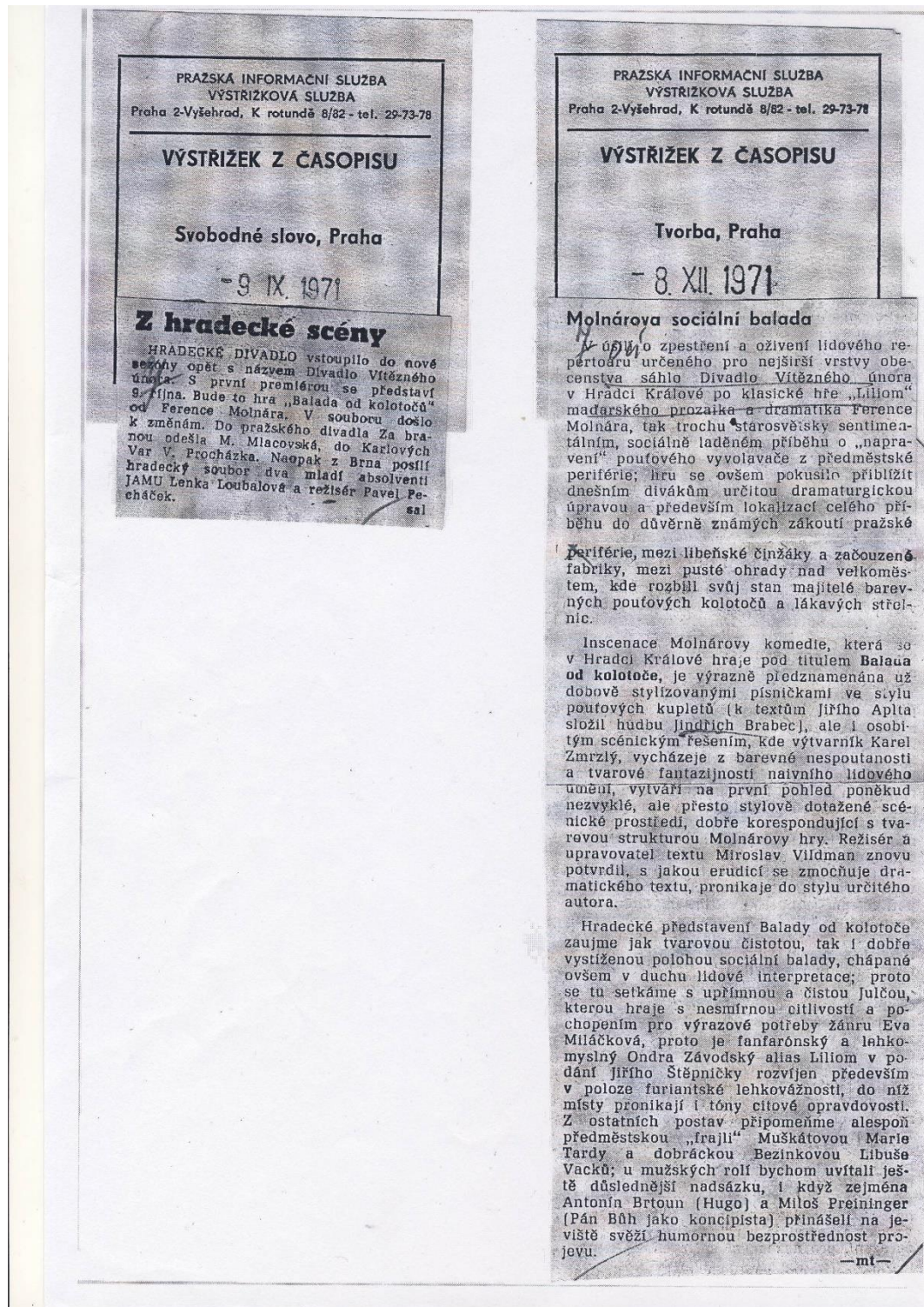
Z hradecké scény. *Svobodné slovo*. Praha, 1971. (výstřížek z fondu Divadelního ústavu v Praze, Klicperovo divadlo – Balada od kolotoče) ISSN 0231- 732X

Z první řady. *Neděle*. Praha, 1975. (výstřižek z fondu Divadelního ústavu v Praze Divadlo S. K. Neumanna – Balada od kolotoče) ISSN 0028-1972

PŘÍLOHY

Č.1 Z hradecké scény. *Svobodné slovo*. Praha, 1971. (výstřížek z fondu Divadelního ústavu v Praze, Klicperovo divadlo – Balada od kolotoče)

Č.2 TŮMA, Martin. Molnárova sociální balada. *Tvorba*. Praha, 1971, č. 49, s. 15.

VÝSTRIŽEK Z ČASOPISU

Pochodeň, Hradec Králové

14. X. 1971

Kulturní život • kritika • umění • poezie • osvěta

NOVÁ HRA NA SCĚNĚ HRADECKÉHO DIVADLA

STARSÍ ČTENÁŘI SI JISTĚ PAMATUJÍ NA LANGŮV A POMMERŮV FILM LILIIOM, NATOCENÝ PODLE STEJNOJMENNÉ HRY MAĎARSKÉHO AUTORA FERENCÉ MOLNÁRA.

Pod názvem Balada od kolotoče v úpravě Gerika Císaře ji uvádí hradecké Divadlo Vítězného února. Molnárova předloha předvádí svět pešíské periferie, svět sluhů, služčiek, povalečů a malých zlodějíčků s jejich sny a nadějemi v lepší život ukládanými do známých románů pro sluzky.

S naivním sentimentem se v nich líčily tragédie nešťastných lásek, šťastného spojení bohatých i chudých srdcí, vážné problémy doby se vtiskly do zjednodušujících schémat, uživaných jako opium proti tvrdé skutečnosti, v které smíření bohatých a chudých srdcí nemohlo nikdy nastat. Z této atmosféry čerpala i hra Liliom i když z jiného úhlu

pohledu. Režisér Miroslav Vildman svou koncepcí na podkladě úpravy doplněné písněmi Jiřího Apla (na hudbu Jiřího Brajce) hraje tuto hru jako travestii původní předlo-

hy. Většinou se travestie definuje jako zesměšňování vážného obsahu nízkou formou. Podstatný znak (a to je přesně Vildmanova metoda) je však v tom, že si inscenátor zachovává ironický odstup od

syžetu i jeho hrdinů, neudrzuje v nás iluzi o pravdivosti příběhu, ale zdůrazňuje všemi divadelními prostředky jeho fiktivnost. Výsledek je v prohlubování společensko-kri-

tického pohledu na dobu, je již odraz tu pozorné oko jistě najde. Síla inscenace tkv v lyrických místech hry, ze jména tam, kde se k lyrici přidává jemný komediální náhled. Režisérovo vidění předlohy našlo svůj přesný výraz v malířsky pojaté výpravě Karla Zmrzlého. Jeho obrazy dávají každému obrazu přesnou náladu, dovedou být básnickou výtvarnou vizi na jedné straně, na straně druhé

BALADA O SLUŽCE

nás spojil s dobovým zařazením hry velice přesně. Srovnání scény u trati a závěrečného obrazu hry nás o tom přesvědčuje. Představení je dobře prokomponovaný celek, v kterém se tentokrát dostalo hercům mnohem širších možností než v předchozích Vildmanových představeních. Dominující postavou, která na sebe strhává myšlenkový význam inscenace, je služebná Julča v podání Evy Miláčkové. Divák tu získává obraz v lásce a v životě trpící ženy, která však nachází smysl života v sobě a ve svých přátelích, které společnost postavila do jedné řidičské řady. Ona jediná dokázala svou píseň proměnit v myšlenkový apel a naznačila tak cestu, kterou se v tomto směru měla inscenace více ubírat. Liliom v podání Jiřího Štěpničky je víc jen svěťákem, zpěvákem, švihákem, který teprve v závěru nachází hlubší vnitřní tóny pro vyjádření své pravé lásky. Scéna jeho rozhodování o vraždě i její řešení zůstává jen v rovině sdělování faktů děje. Je nutné se zmínit o slibném výkonu nové členky souboru Lenky Loubalové v roli služky Máry se smyslem pro jemné komediální ladění i o výkonu Marie Tardy v postavě majitelky kolotoče Muškátové.

Úsilí o zábavné, epicky šir- roce založené se závaznými myšlenkovými akcenty je sympatickým rysem hledání hradeckého divadla. Je jistě velmi diskutní otázka, zda volba Molnára v tomto směru je právě nejšťastnější. Obsah písně a její funkce by zde měla dostat jinou podobu, mluvu myšlenkově jasnější a v daném případě útočnější. Ale mezi touto cestou a pasivním přejímáním bulvární dramatiky je jasný názorový a koncepční rozdíl. (PP)

PRAŽSKÁ INFORMAČNÍ SLUŽBA
VÝSTŘÍŽKOVÁ SLUŽBA
Praha 2 - Vyšehrad, K rotundě 8/82 - tel. 544-778

VÝSTŘÍŽEK Z ČASOPISU

Práce, Praha

26. XI. 1971

Angažovaná tvorba

Hradecké divadlo Vítězného února patří u nás k těm několika mimopražským scénám, které neodvozuji svůj repertoár z toho, co násadí Praha. Hradečtí hledají sami nové dramaturgické tituly, nikoli kvůli nějaké originalitě, nýbrž proto, že tvůrčímu divadelníkovi musí být proti myšlím „opisovat“ vyzkoušené tituly nebo uvádět jen to, co se právě nosí. Tenhle úvod jsem musel říci proto, že do těchto dramaturgických pokusů hradecké scény patří i nová premiéra divadla — Molnárova Balada od kolotoče. Dílko populárního maďarského klasika proměnila úprava G. Cisaře, na níž pak pracovali v hradeckém divadle dál, aby vznikla nová moderní adaptace lidové hry se zpěvy, velmi přesně sociálně zaměřená a přitom divácky přitažlivá. Myslím, že toto je jedna z cest angažované tvorby, která nerezignuje ani na základní vyznění díla, ani na živou podobu vyprávěného příběhu.

A tak máme před sebou na jevišti nikoli budapeštskou periférii, ale pražskou prvorepublikánskou periférii kolotočů, policajtů,

služiček a všelijakých chudáků, kterým nezbylo než títit bídu s nouzí a nějak se na tom neveselém světě protloukat. Hrdinou hradecké inscenace není pak už maďarský mládenec Ondra Zavoocky alias Lilliom, nýbrž Ondřej Zavoocký alias Lilliom — vyvolávač od kolotoče, který se zastane chudé holky před majitelkou kolotoče...

Tento zdánlivě prostinký až naivněoučkový příběh vypráví režisér M. Vildman, jehož jméno jsme si zapamatovali z nedávné vynikající inscenace Sluhy dvou pánů v Libni, stejně prostě a neokázale. Ale není to v hradecké inscenaci jenom křehký příběh, nýbrž i hlubší sociální balada, kterou skvěle umocňují písničky J. Brabce a J. Apla, choreografie či pohybová spolupráce zkušeného a nanejvýš citlivého Fr. Pokorného a konečně v neposlední řadě skutečně znamenitá výprava K. Zmrzlého. Viděl jsem celou řadu výtvarných pojetí tohoto umělce, který od inscenace k inscenaci hledá, jak zachytit dějový prostor dramatu do prostoru scény — ale jeho pojetí Balady od kolotoče ve stylu nevyumělkovaných navistických

obrazů na mne působilo velmi silně.

Režisér Vildman prokázal i tentokrát jemný smysl pro divadelnost, postřehl přednosti i slabiny textu, rozehrál lidový svět chudých lidí v barevně viděné scénické podobě. Tentokrát zvlášť citlivě k herecké tvorbě. Štěpničkův rošťáček, vykutaný i ubohý Lilliom je další pěknou postavou tohoto talentovaného mladého herce. Bez přehrávání, přirozeně a prostě vytvořila Julču E. Miláčková, M. Tardy obdařila svou kolotočářku Muškátovou smyslnou paničkovskou panovačností i obyčejnou ženskou bezradností. Mohl bych jmenovat ještě třeba Brtounova Huga, Kettnerova Fešáka, Preiningerova Pána Boha — koncipistu aj.

O kvalitách představení mluví i fakt, že bylo porotou vybráno na blížící se divadelní přehlídku v Ostravě. Znovu jsme se přesvědčili, že je nejvyšší čas, abychom si mnohem více než dosud všimaly nejen premiér pražských, ale i celé řady úspěšných představení mimo pražské centrum...

ALEŠ FUCHS

VÝSTŘÍZEK Z ČASOPISU

Večerní Praha

- 7. III. 1972

Návštěva hradeckého divadla

7 Po úspěšném představení Višněvského Optimistické tragédie v provedení Státního divadla v Ostravě jsme měli možnost zhlédnout v Praze další inscenaci, která jako součást listopadové divadelní přehlídky v Ostravě pomáhala hledat dnešní cestu, kterou v duchu Neumannových slov Ve jménu života, radosti i krásy otvírá před našimi divadly přípravný výbor Svazu českých dramatických umělců.

Divadlo Vítězného února v Hradci Králové tak naplnilo volání po renesanci citově plného a eticky povznášejícího divadelního umění skutkem, jehož byla dokladem právě inscenace **Balady od kolotoče**. Pod tímto titulem uvádí divadlo v překladu Jaromíra Tomečka a v úpravě Gerika Čisáre hru maďarského autora Ference Molnára Liliom.

Balada od kolotoče na prostém příběhu z městské periferie, která zaujme svým způsobem naivním, sentimentálně romantickým, až dojmavě tklivým osudem nejprostších lidíček z periferie, na příběhu pouťového vyvolavače Lilioma a služky Julči, rozvíjí hluboce etické a působivé drama lásky, viny a odpuštění.

Hradecké divadlo v režii Miroslava Vildmana vystihlo dobře náladou atmosféru a barvitý kolorit periferního prostředí (peštská periferie před 1. světovou válkou byla pozměněna na pražskou periferii třicátých let), který ještě umocnila choreografie Františka Pokorného a scéna Karla Zmrzlého, podtrhující naivitu lidového tónu. Reži-

sér Vildman se nebál sentimentalismu, který je ve hře funkční stylovou rovinnou, obdobně jako třeba v Tylových hrách, aniž by ovšem sklouzl do poloh kýče a banality. Umocnění citovosti je nezbytnou součástí lidového, prostého, v podstatě romantického pohledu na život, který Molnárova hra přináší a který jí činí právě pro dnešní naše úsilí o rehabilitaci optimistické víry v člověka tak aktuální.

Středem večera byla především výborná herecká dvojice Evy Mílaškové, jejíž Julča v citové upřímnosti, vroucnosti a nelíčené prostotě obnažovala něhu čistého ženství a mateřství, a Jiřího Stěpničky, který v romantickém hrdinovi Liliomovi ukazuje v jádru rozpolčeného člověka, neurvale tvrdého a vzápětí až chlapecky otevřeného, jehož sociální prostředí vede až ke zločinu, ale přitom vnitřně nešťastného, jakoby zaskočeného poznáním velké lásky u Julči, s kterou se ve světě svých představ nedokáže vyrovnat. Výrazné figurky vykreslili plasticky i Vladimír Kettner (Fešák), Libuše Vašková (Be-

zinková) a Lenka Loubalová (Máry).

Úplně vyprodané představení **Balady od kolotoče** v Divadle ABC sklídilo opravdu velký ohlas, což je jistě již samo důkazem, že hradecké divadlo připravilo pěkný divadelní večer. den

PRAŽSKÁ INFORMAČNÍ SLUŽBA
VÝSTŘÍŽKOVÁ SLUŽBA
Praha 2 - Vyšehrad, K rotundě 8/82 - tel. 544-778

VÝSTŘÍŽEK Z ČASOPISU

Večerní Praha

ze dne 14. 11. 1975

ROZHOVOR PŘED PREMIÉROU

Balada od kolotoče

**O nové inscenaci Divadla S. K. Neumanna
s dramaturgiu Malíkovou a Matějčkem**

Po Čtyřlístku, ukáže z polského klasického divadelního repertoáru, uvádí na scénu Divadlo S. K. Neumanna hru tentokrát z klasiky maďarské, Molnárovu Baladu od kolotoče v režii Karla Pokorného. Před dnešní premiérou nám o ní řekl dramaturgové libeňského divadla Nina Malíková a dr. Jiří Matějček:

»Ferenc Molnár psal většinou sentimentální romány a hry z prostředí „vyšší společnosti“ na začátku tohoto století. Nemohl však nevidět třídní rozdíly a jevy z toho plynoucí. Odbočením od jeho typické tvorby je např. sociální román Chlapci z Pavelské ulice. Kdesi uprostřed, na rozhraní sentimentálního a sociálního pohledu na svět, stojí drama Lillion, které uvádíme pod názvem Balada od kolotoče. Líčí osudy talentovaného člověka, ocitnuvšího se ne vlastní vinou na šikmé ploše, kterému poměry nedovolí realizovat se a vyhánějí ho na periferii společnosti.«

• Změnili jste jen název nebo více?

»Dá se říci, že jde o volné přepracování původní předlohy. Drama jsme lokálně i časově zaktualizovali a přiblížili české mentalitě. Na první pohled je totiž patrná těsná souvislost s autorem 30. let Františkem Langerem, a proto jsme ji umístili do českého prostředí oněch let, která jsou divákům bližší.

Obsahově jsme zdůraznili oba momenty hry: sentimentální i sociální. Její druhá část je vlastně velmi pomalým epilogem, v němž vyniká základní myšlenka díla — otázka viny člověka a odpovědnosti společnosti za jeho činy.«

• Kdo se podílel na úpravě?

»Drama přetvořil podle svého záměru režisér Karel Pokorný. Navazuje tak volně na úspěšnou inscenaci Bratr Žak, kterou také režíroval. Obě hry jsou podobné prostředím, myšlenkou i hereckým obsazením a měly by být součástí triptychu her s touto tematikou.

Titulní role v nové inscenaci vytvořili Slávka Špánková a Jan Faltýnek, který uplatní své šansonierské umění. On je také autorem textů hezkých písniček, které pro hru složil Petr Mandel. I ostatní herci, kteří se objeví ve více rolích, mají dost příležitostí ke zpěvu a dokonce se museli naučit hrát na různé hudební nástroje. Výprava Vladimíra Synka se inspirovala prostředím pouti.«

Molnárovo drama budou pod původním názvem znát pamětníci z repertoáru vinohradského divadla, kde titulní roli ztělesnil Zdeněk Štěpánek. Nedávno je úspěšně uvádělo hradecké a kladenské divadlo. Budoucnost ukáže, s jakým ohlasem se setká nové pojetí na prknech našeho divadla.

Hovořila Jana MIŇOVSKÁ

PRAŽSKÁ INFORMAČNÍ SLUŽBA
VÝSTŘÍŽKOVÁ SLUŽBA
Praha 2 Vyšehrad, K rotnou 8/82 - tel. 29 73 76

VÝSTŘÍŽEK Z ČASOPISU

Rudé právo, Praha - ~~váno~~

21. 11. 1975

Balada o životě

Může vzniknout otázka, proč pražské Divadlo S. K. Neumanna uvádí sentimentální hru o dvou dílech Ference Molnára *Balada od kolotoče*. Měla z klasického dramatického repertoáru byclrom v naší společnosti měll uvádět buď proto, že aktuálně promlouvají k dnešku, anebo proto, že si soubor, především herci, chce vyzkoušet nové rysy svého uměleckého projevu. Zdálo by se, že se nová inscenace Molnárovy *Balady* řadí spíše do té druhé skupiny, a přesto mnohem více patří k oněm klasickým hrám, které mají divákovi sedmdesátých let dvacátého století stále co říci. Nejen proto, že vypovídají o životě chudých lidí z periferie, služiček a komediantů z konce minulého a počátku tohoto století, ale především proto, že zobrazují morální hodnoty hrdinů, lásku, víru v člověka a jeho dobré vlastnosti, mající trvalou platnost.

Autor ve svých dílech většinou líčil život tzv. lepší společnosti, odhaloval kořeny měšťácké smetánky. *Balada od kolotoče* však patří k výjimkám. V tomto dramatu se podíval na život z jiné stránky, divákům představil problémy lidíček na nejnižší příčce buržoazní společnosti. Vždyť i u střelnice a u kolotoče, spíše než kdekoli v jinde, mohla rozkvést čistá láska mezi vyvolavačem Ondřejem Závodským, zvaným Liliom, a služebnou Julčou. Život sice naučil Lilioma nesmlouvavosti a tvrdosti, ale při prvním setkání s křehkou návní dívenkou jíhne a dovede mít dětskou radost z toho, že bude tátou. Ondřej je postava rozporuplná, vyrostlá v určitých společenských podmínkách. Je to člověk, který touží po lepším životě, ale neví, jak ho docílit.

Námět i styl hry jsou nesmírně blízké režisérskému naturelu K. Pokorného.

Máme ještě v živé paměti jeho úspěšné inscenace *Olbrachtova Bratra Žaka* a *Lorcovy Plánky*. V těchto dvou i v Molnárově hře jde o baladický příběh s realistickým a sociálním pohledem na skutečnost. Vždy citlivě váží tak, aby se neztratil sociálně kritický a možno říci třídní pohled na dobu, společnost a jednotlivce, z nichž drama vyrůstá. Herce vede tak, aby rozvinuli co nejvíce své schopnosti a přitom zachovali režijní záměr. Plně se to projevilo u S. Špánkové v roli Julči. Před očima nám vyrůstá z návního děvčete v ženu, která chápe tíži života a uvědomuje si krutost skutečnosti. Na začátku ji vidíme jako rozechvělou služičku, která se zamilovala do světáka. Postupně se mění v člověka, který hrdinně nese své těžké břímě. Nejde po vnějškových znacích své postavy, ale hluboce chápe psychologii a někdy i tragédii ženy, která bezmezně miluje. U J. Faltýnka nenacházíme tak výrazný vývoj, ale i on dovede rozehrát různé polohy Ondřejovy postavy. Převažuje tu však futuristství a hrdost, za nimiž se skrývá citlivý člověk. Herce ani v této roli nezapřít svůj komediální charakter a vytváří pozoruhodnou tragikomickou postavu. Z dalších výkonů zaujala P. Maršálková v roli Beziňkové a V. Bublíková jako Muškátová.

Je třeba ještě dodat, že hudební skupinu, která hraje a zpívá, tvoří herci divadla, z nichž mnozí se museli naučit hrát na některý nástroj. Na scéně hrají a kromě toho střídají v několika menších rolích. Hudbu složil P. Mandl, texty ve stylu starých kramářských písní napsal hlavní představitel J. Faltýnek. Představení doplňuje poetická scéna V. Synka.

Není to žádný dramaturgický objev — *Balada od kolotoče* hráli v posledním období na Kladně a v Hradci Králové (královéhradecké představení převzala televize). Libeňskému divadlu se však podařila velmi působivá inscenace s pěknými hereckými výkony.

VLADIMÍR HROUDA

Č.8 Molnárova sociální balada. *Tvorba*. Praha, 1975. (výstřížek z fondu Divadelního ústavu v Praze Divadlo S. K. Neumanna – Balada od kolotoče)

Č.9 Z první řady. *Neděle*. Praha, 1975. (výstřížek z fondu Divadelního ústavu v Praze Divadlo S. K. Neumanna – Balada od kolotoče)

PRAŽSKÁ INFORMAČNÍ SLUŽBA
VÝSTŘÍŽKOVÁ SLUŽBA
Praha 2 - Vítězná, K rotundě 8/82 - tel. 344-775

VÝSTŘÍŽEK Z ČASOPISU

Neděle, Praha

- 6. 11. 1975

ze dne

Z PRVNÍ ŘADY

Zvláštní poezie periferního světa tuláka, artistu, pouťových vyvolávočů a zlodějů po léta inspirovuje světové i naše moderní divadla a literaturu – počínaje Langrem přes Bosse až třeba po Hrubínovu Romanci pro křídlovku. Mezi stělnicemi, kolotoči a houpačkami se odvíjí také příběh lásky pouťového zpěváka Lilloma a služičky Julii, který na počátku století napsal významný maďarský dramatik Ferenc Molnár. Pod názvem *Balada od kolotoče* jež nastudovalo Divadlo S. K. Neumanna, v překladu Jaromíra Temečka a úpravě Gericka Císáře a Karla Pokorného.

U Neumannů si baladický děj přesunuli z maďarské Pesti pryč do Libně třicátých let (podle programu) a doplnili jej původními písničkami. Přesun je to však povrchní a vnější, hra nejlépe atmosférou pražského předměstí, skoro se zdá, že příběh by se mohl odehrávat kdekoliv a všude i kdykoliv. K této neurčitosti přispívá především hudba Petra Mandla, jež nestylově používá pokleslých jazzových rytím a jde tak proti smyslu drámy, do autenticky periferní písně laděných textů Jana Faltýnky; skladby mají svou textovou hodnotu, ale jejich mnohost je na úkor výsledného dojmu.

Režie Karla Pokorného sází zejména na poetičnost hry a zcela úspěšně balancuje na hraně sentimentu a lyrismu. Měla by měla však víc využít několika dramatických situací, které v textu jsou, a spojit je v ucelenou kompozici – i pomocí škrů a prudších dějových střihů. Také herečky není představení příliš vpravové. Představitel hlavního hrdiny Jan Faltýnek dává svému Lillomovi spíše kabaretské než herečké rysy, a tak mu chybí větší i provokativní odstínění mezi mužnou tvrdostí a fantomstvím. Z dalších herců se nejvíce věrohod-

nost postavy přiblížila jediná Pavla Marišáková v úloze tety Bezikové a zejména Josef Patočka. Nad průměr instance jde jediné vykon Slávky Špánkové, jež hroje Juliu s neobvyklou citlivostí, pokorou a smyslem pro přesvědčivé postižení vyoje postavy Špánkové naprosto uveríme tu pramenu hlavní služičky. Především díky této roli a také jistě atraktivnímu prostředí hry najde libeňská Balada od kolotoče své věčné publikum.

Divadlo

Molnárova sociální balada

Ipa Ference Molnára Lillom (1909) patří k Aposud živému odkazu maďarského romanopisce a dramatika, který sice převážně zobrazoval sféru „vyšší společnosti“, jejíž nadhuby posuoval spíše s otčovsky shovívavým damňovým noz s katoláckým sentimentem, avšak v řadě svých děl se obracel k tématům ze samotné periferie lidské společnosti. Toto prostředí bylo ovšem svým způsobem vyhledávanou-čionářskou oblastí městských, pro něj měl polovýt a ozvučením prostituce a zločinnosti vždy příťažlivost přičestí a exaltické tajemnosti. Molnára ale lákala pešská periferie z jiného důvodu – na osudu předněstského frajera, pouťového zpěváka a vyvolávoče vytvořil působivou sociální baladu, v níž spojil v uměleckou jednotu prvky sentimentalismu s ironickým pohledem spisovatele, který v symbolickém hávu natvno traktovaného příběhu pomáhaje mltu viny jedince a společnosti.

Molnárova Lilloma pod titulem *Balada od kolotoče* (v překladu Jaromíra Temečka, v úpravě Gericka Císáře a Karla Pokorného) uvádí v pražském Divadle S. K. Neumanna. Z řady na počátku tohoto století přinesl upravovatelé děj do libeňské periferie tří-

PRAŽSKÁ INFORMAČNÍ SLUŽBA
VÝSTŘÍŽKOVÁ SLUŽBA
Praha 2 - Vítězná, K rotundě 8/82 - tel. 344-775

VÝSTŘÍŽEK Z ČASOPISU

TVORBA, PRAHA

26. 11. 1975

ze dne

Zdeněk Ornest jako Frajer a Jan Faltýnek jako Lillom ve hře Ference Molnára Balada od kolotoče, kterou nastudoval v libeňském Divadle S. K. Neumanna režisr Karel Pokorný
Salmek JAROMÍR SVOBODA

cátých let; hru navíc oživili písněmi na texty Jana Faltýnky a s hudbou Petra Mandla, které jako by v sobě nesly ozvěny kramářských historek a pouťových deklamovaneč, což jedinečně přispívá k působivému vyznění této velmi adaptáca Molnárova díla. Sentimentalismu předlohy posloužil jako klíčové východisko pro atmosféru všech situací, které zůstávají v režii Karla Pokorného předchutny křehkou citovostí i nelomenou charakterovou krasbou, z psychologického hlediska vždy jednoznačnou a nekomplikovanou. Režisér Pokorný nezbavuje ovšem představení na druhé straně primární dramatickosti ve vedení poměrně rozsáhlého centrálního příběhu, který je zde rozvíjen podle zákonitostí dramatické logiky, avšak právě prostřednictvím písniček se jeho nalvita povyšuje do ironického nadhledu, dovolujícího hercům i divákům udržet si nenustlý odstup od celé historie, záměrně blízké sentimentalie kalendářových románů.

Hlavní úlohu Ondřeje Závodského, řečného Lilloma, vytváří Jan Faltýnek, a třebaže mu chybí typový předpoklad příťažlivého zvaněšického pouťového rváče, přesec v citových explozech suggestivně posilujících jeho vnitřní rozervanost i společenskou vykolajenost. Pod hrubou slupkou rváče a frajera ukrývá Faltýnkův Lillom upřímný soucit a láskyplný vztah ke služičce Julii, kterou podává Slávka Špánková v přímocných tazích nalvni bezalčnosti a všoudpouštějícího citu. Ostatní role jsou již toliko epizodami, v nichž ovšem herci vesměs prokazují značný smysl pro plastickou jevištní charakteristiku, ozvlášťující jednotlivé postavy řadou osobitých detailů. V paměti nám utkví panovačná žensky vyzývavá Maškátová Věry Bublíkové, rázná a tvrdá Benáková Pavly Marišákové, dvojici prostředních milenců Máry a Huga vyhraněných v mlce nalvni charakteristice Katerina Macháčková a Jindřich Hlnke. Výrazné typy sociálních vyzděněčů přinesli rovněž Antonín Molčík jako silněcky robustní Hozlunger,

68

Č.10 Kolotočová balada nezestárla. *Lidová demokracie*. Praha, 1975. (výstřížek z fondu Divadelního ústavu v Praze Divadlo S. K. Neumanna – Balada od kolotoče)

PRAŽSKÁ INFORMAČNÍ SLUŽBA
VYŠTRÍŽKOVÁ SLUŽBA
Praha 2-Vyšehrad, K rotundě 8/82 - tel. 29-73-78

VÝŠTRÍŽEK Z ČASOPISU

Lidová demokracie, Praha

27. II. 1975

ze dne

LIDOVÁ DEMOKRACIE

Kolotočová balada nezestárla

Divadlo S. K. Neumanna nastudovalo jednu z nejpozoruhodnějších her světově proslulého maďarského prozaika a dramatika Ference Molnára — Liliom, která se na našich scénách hraje nyní pod názvem Balada od kolotoče. Znovu jsme si tedy na jevišti připomněli autora, jehož hry prošly celým světem (Molnár uprchl před fašisty za druhé světové války do Francie, pak do Švýcarska a posléze do USA, kde v r. 1952 zemřel), jenž byl uváděn v meziválečném období často i u nás. Patří sem hry Dobrá vůla, Dábel, Gardový poručík, Labuť, Olympie a přirozeně i Liliom, který se objevil už v r. 1914 na Vinohradech — v r. 1940 si v něm vytvořil hlavní roli O. Korbelař.

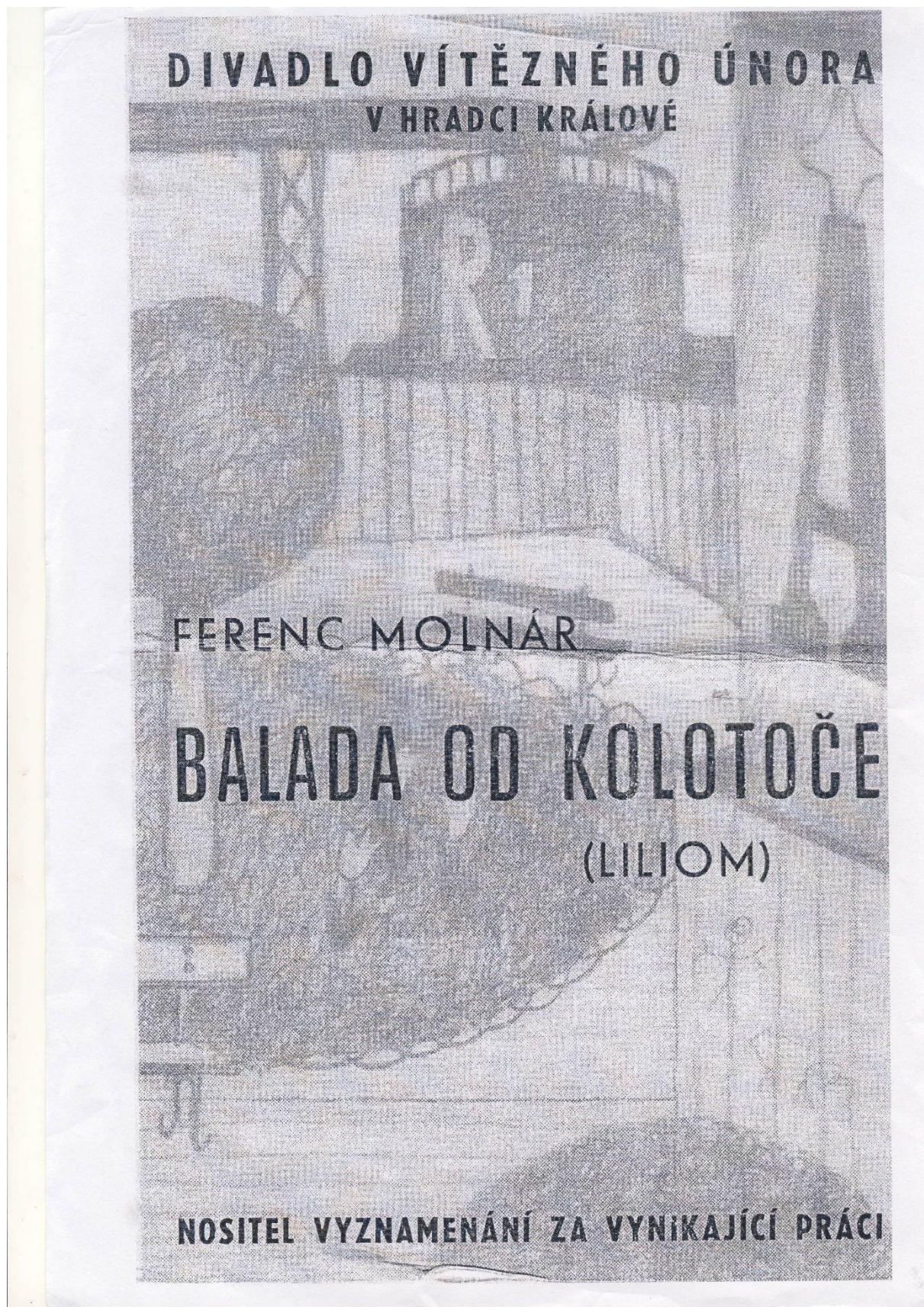
V příběhu poutového vyvolavače a zpěváka Lilioma nalezl Ferenc Molnár dráždivý svět kolotočů, vůni velkoměstské periferie, svět lehkých mravů a nanechává prstů, naivních služiček, ale i velké lásky a touhy po hezkém a šťastném životě. Trochu sentimentality, trochu kalendářové exotiky, tvrdá nezkráslá životní realita, trošku lyrika i ironický nadhled na život pozemský i záhrobní, pohádkový motiv se stupem z nebe na zem — to vše vetkal dramatik zkušeným perem do svého Lilioma. Když k tomu ještě připočítáme jeho dobře vedený i formovaný dialog, prozrazující nejen znalost technickou, ale i psychologickou, uvědomíme si alespoň v základních rysech hodnoty, pro něž měl a má Liliom takový úspěch u diváků.

Libeňská inscenace v překladu J. Tomečka (má cit pro zvláštní ladění hry) a v úpravě G. Cisarě a K. Pokorného je situována do pražské periferie třicátých let (namísto secesní Pešti) a tedy pro nás i srozumitelnější, neboť se dostává už do blízkosti např. Langrovy Periferie atd. Režisér Karel Pokorný vytváří stylově vyhraněnou inscenaci, která má dobovou vůni a atmosféru, ale i svou zvláštní divadelnost — třeba už tím, jak mu hudebníci prostupují postavami, jak formuje spolu s V. Synkem [jenž mu navrhl dobově určenou scénu a kostýmy a zároveň vymezil onu zvláštní polohu kolotočové a poutové poezie] celou strukturu hry do baladického tvaru a zároveň i do podoby šantánové i jármareční poezie. Tato koncepce podtrhuje stejně tak texty písničků [Jan Faltýnek], jako hudba [P. Mandel]. Citlivě jsou tu parafrázovány dobové výtvořky a zároveň to má dnešní výrazovost. Režisér však někde tlumí dravější to-

niny kolotočové i poutové atmosféry, obrušuje drsnější polohy, a tak příběh, který se odehrává, „na periférii tohoto i onoho světa“, postrádá přece jenom svižnější rytmus i dynamičtější scénický výraz v hereckém projevu.

Postava Lilioma, jinak Ondřeje Závodského, je jako ušita pro Jana Faltýnka — periferní fanfarón, holkař, komediant, který musí drsnými slovy a ještě drsnějšími gesty zastírat horoucí cit — to vše nachází u Faltýnka interpreta, který dovede přesvědčivě vyslovit a vyhrát tuto dvojlopmnost postavy. Tím spíše, že je „doma“ i v pěveckém projevu, v němž prokazuje cit i kultivovanost. Partnerkou je mu S. Špánková jako Julča, v expozici trochu hledající naivní vykulenost bezelstné služičky, v průběhu hry však nacházející míru citu, lásky i lidské vyzrálosti. V. Bublíková bezpečně charakterizuje svou majitelku kolotoče Muškátovou s určitou panovačností, jízlivostí, ale i citovou pravdivostí. Dalšími přesnými, dobu i prostředí evokujícími charaktery se do inscenace vplisují P. Maršálková v roli Bezinkové — tím, jak postihuje morálku lidí na periférii života s jejich pocitem stavovské soudržnosti apod. — K. Macháčeková v naivně prostinné Máry, Z. Ornest ve svém frajerovi, pro něhož má „medbalou“ eleganci i nenápadnou ostyost v jednání. Další se míhnou v postavách hudebníků i v rolích pozemských i nebeských [A. Molčík, J. Patočka a jiní], aby dokreslili s citem svět kolotočové romantiky tak, jak nám ho znovu kultivované a divadelně zajímavě předestřela tato libeňská inscenace Balady od kolotoče. (mik)

Č.11 Program k představení Balada od kolotoče v Klicperově divadle (získáno z Divadelního ústavu v Praze, Klicperovo divadlo – Balada od kolotoče)

*Kolotoč roztočíte, dámy, páni,
než napočítám pět.
Kolotoč z legrace i k rozjímání,
kolotoč, ohó, páni,
kolotoč ten zná celý svět.
Nebudíte, slečno drahá, k pánům skoupá,
dneska je zoldštní den.
Kolotoč točí se a s písní houpa,
kolotoč, ohó, dámy,
kolotoč ten zná celý svět.*

*Na rohu je trafika a na náměstí Fezník,
na vršku zas věžička, zvon, co dávnou nezní,
starosta i farář, strejda pohodný,
možná, že i u vás je to podobný.
Proto ať kolotoč se točí jako divý,
aby lidi měli kousek smíchu ještě živi,
kousek smíchu, kousek pláče, šišťi kus,
než přijede pro ně z nebe zlatý vůz.*

(Jiří Apl - text ústřední písně Lilloma)

Ferenc Molnár, jeden z nejsobitějších tvůrců maďarského dramatu a prózy, se narodil v Budapešti 12. 1. 1878. Studoval na universitě nejen ve svém rodném městě, nýbrž i v Ženevě a už jako vysokoškolský psal pro různé budapeštské noviny. Novinářství se stalo později jeho povoláním a zůstal mu věrný i za světové války, kdy působil na frontě jako válečný zpravodaj. Když se za druhé světové války rozbíjel v Maďarsku fašismus, ujel za své vlasti do Spojených států, kde byl ostatně už znám i jako divadelní autor od roku 1907 (od úspěchu své hry Čert). Roku 1952 jako 74letý v New Yorku, daleko od domova také zemřel. Ve výčtu úspěchů ve světovém divadelnictví si Ferenc Molnár vybojoval významnější místo než celá ostatní maďarská dramatická tvorba (snad mimo Tragédii člověka Imre Mádache). Nejčastějšími typy jeho her jsou nešťastníci a vydělníci, které ke zločinům dohání bezohlednost společnosti. Právě o jednom z nich jedná Lillom (tak zní totiž původní název Balady od kolotoče) — toto mysterium utkané z divů, ze sentimentalismu, ze státní romaniky a z nálad sociálního periferie. Celé ladění Molnárových hry je velmi podobné sociálním dramatům vzniklým v české dramatické literatuře mezi dvěma světovými válkami (Langrova Periferie...) a odtud byl jen krůček k tomu, aby se v našem představení budapeštská periferie změnila na pražskou, aby se z Lilloma Ondry Závockého stal Ondřej Závodský — zkrátka, abychom celou hru počestili a časově posunuli do doby I. republiky.

Překlad: Jaromír Tomeček — Úprava: Gerik Čísař —
Režie: Miroslav Vildman — Scéna a kostýmy: Karel
Zurzly — Hudba: Jindřich Brabec — Texty písní:
Jiří Apl — Pohybová spolupráce: František Pokorný

Osoby a obsazení:

Ondřej Závodský, zvaný Lillom	Jiří Štěpnička
Julča	Eva Miláková
Maškátová	Marie Tardý
Máry	Lenka Loubalová
Hugo	Antonín Brtoun
Fekák	Vladimír Kuttner
Bezinková	Libuše Vaškó
Liza	Marcela Peňázová J. H.
Hozlinger	Jiří Opřátko
Soustružník	Milan Vosmik
Linzmann	Stanislav Jareš
Policejní lékař	Jan Hyhlik
První policajt	Josef Lébl
Druhý policajt	Jiří Vaškó
Starý nebeský policajt	Stanislav Jareš
Dr. Reich	Petr Křiváček
Áda Kudrna	Laděk Nešleha
První nebeský detektiv	Jiří Opřátko
Druhý nebeský detektiv	Milan Vosmik
Pán Báh jako koncipista	Miloslav Preininger

Odehrává se na pražské periferii a na onom světě
— Hudební doprovod: Josef Pícek, Karel Pileček, Jo-
sef Kavalír a Zdeněk Borovka — Text sleduje: Zu-
zana Němečková — Představení řídí: Jiří Opřátko

Premiéra 9. října 1971

Pod vedením jeřábčího mistra Stanislava Favičína staveb ko-
lektiv jeřábčí techniky — Předci osvětlovačů řídí Jiří Sedl.
Výpravu zhotovili: V. Homanajman, L. Chmolek, J. Maý, M. Si-
mek, V. Vozáb a J. Závacký — Kostýmy zhotovili: J. Prnc,
K. Štěrba, J. Štěrba a J. Štěrba — Hudbu zhotovili: J. Štěrba,
K. Štěrba, J. Štěrba a J. Štěrba — Objeví B. Janáček a J. Štěrba
— Vlastníková — Vlastníková — Vlastníková a Blah-
ková — Rekvizity K. Šimková.

Vydalo Divadlo Vítězného února v Hradci Králové —
Program vyšel k premiéře hry Ferenc Molnára Ba-
lady od kolotoče, 9. října 1971 — Program připravili:
Karel Zurzly a Nina Maláková — Cena programu
1 Kčs — Výtahy Východočeské ústředny, n. p., pro-
voz 02, Hradec Králové III.